บทความวิจัย

วาระเขียวและความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดิน: สถานะความรู้หลังปี 2543[1]

Green Agenda and Land Relations in Thailand: the State of Knowledge (2001 onwards)

ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์[2]

---

[1] บทความนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการประเมินสถานภาพความรู้ไทยศึกษา 2560 ศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Regional Center for Social Science and Sustainable Development) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

ท่ามกลางการขยายตัวของโครงการและกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งในระดับประเทศและระดับโลก กลับปรากฏว่า ในแวดวงการศึกษาของไทยยังขาดแคลนการทบทวนสถานะความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องอย่างมีระบบ บทความนี้จึงนำเสนอสถานะความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดินเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ "วาระเขียว" โดยเน้นสำรวจกระบวนการที่อำนาจในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตัดผ่านกัน (intersect) ทั้งนี้ บทความชี้ให้เห็นว่า กระบวนการใหม่ที่ผลักดันให้ความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดินในไทยเปลี่ยนแปลงไปนั้นประกอบไปด้วย (ก) การขยายตัวในเชิงพื้นที่ (space) ในการอนุรักษ์ป่าไม้และการบรรลุเป้าหมายออฟเซ็ตของตลาดคาร์บอน (ข) การปรับสถานะของการเข้าถึงทรัพยากรบนที่ดินให้ถูกกฎหมาย (regularization) ผ่านโครงการป่าชุมชน (ค) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการใช้ที่ดินอันเป็นผลจากการเข้ามาของพืชพลังงาน และ (ง) การเคลื่อนไหวรวมหมู่ของชาวบ้านเพื่อต่อต้านการจัดให้ที่ดินที่เดิมสงวนไว้สำหรับการเกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่โครงการพลังงานทางเลือก โดยที่การเคลื่อนไหวดังกล่าวกลายเป็นประเด็นโต้แย้งในหมู่ชาวบ้านด้วยกันเอง อนึ่ง ผู้เขียนเสนอว่า การทบทวนความรู้ที่เรามีเกี่ยวกับกระบวนการเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดินในสองประเด็น ได้แก่ การเติมเต็มคำอธิบายที่ยังไม่สมบูรณ์ของมโนทัศน์ "การแย่งยึดที่ดิน" และการทำความเข้าใจโครงรูปของอำนาจ ซึ่งทำให้เกิดความขัดกันของกฎเกณฑ์ระเบียบ และกระบวนการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายสีเขียว

คำสำคัญ: วาระเขียว, ความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดินในประเทศไทย

Abstract

This paper outlines the state of knowledge on land relations in Thailand with regards to green agendas by exploring the *processes* within which relevant *powers* intersect. The paper is inspired by the fact that a well-organized state of knowledge on relevant topics in Thailand dates back to 2000 despite an incessant expansion of land-based climate change mitigation domestically and transnationally. It reveals that the new processes driving changes in land relations in Thailand include the spatial expansion to conserve forest and meet the 'offset' ends, the regularization of access to land through community forest schemes, the arrival of energy crops that see the conversion of land uses, and the controversial movement of collectivities against the provision of lands originally reserved for agricultural uses for 'alternative energy' projects. Reviewing these processes, this paper addresses challenges for studies on land relations including (a) how to complement and fill the gap of a prevailing 'land grab' narrative and (b) how to identify power configurations that engender 'green-oriented' contradictory agendas, rules and enforcement procedures.

Keywords: green agenda, land relations in Thailand

บทนำ

ในปัจจุบัน "วาระเขียว" (Green agenda)[3] กลายเป็นประเด็นท้าทายต่อการศึกษาเกี่ยวกับที่ดินทั่วโลก เนื่องจากกิจกรรมเพื่อความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม[4] แทบทั้งหมดมีมิติที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน (land-based or 'terrestrial' climate change mitigation) ดังจะเห็นได้จากการถูกกีดกันออกจากที่ดินหรือการไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าถึงทรัพยากรบนที่ดินของชุมชนใน

---

[3] "วาระเขียว" ซึ่งหมายถึง "ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม" ถือเป็นคำที่มีพลวัตในตัวเองเป็นอย่างสูง ทั้งนี้ ในทศวรรษ 1990 ดังที่ปรากฏในแผนปฏิบัติการ 21 "วาระเขียว" หมายถึงการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม ต่อมาในช่วงระหว่างปี 2000-2015 เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) ได้กำหนดให้การดำเนินการขจัดความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชากรโลกต้องเป็นไปอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ณัฐยาพัชญ์ ศรอนันต์กุล, ม.ป.ป.) และนับตั้งแต่ปี 2016 เป็นต้นมา "ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม" ได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับการแก้ไขปัญหาการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ทั้งในด้านการสร้างพลังงานสะอาดและด้านการบริโภคและการผลิตอย่างมีความรับผิดชอบ (ณัฐชฎา คงศรี, 2560) อนึ่ง การตีความวาระเขียวในปัจจุบันยังมีจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไปหลายรูปแบบ เช่น นักสิ่งแวดล้อมนิยมเน้นการรักษาระบบนิเวศและนิเวศบริการให้คงอยู่ (Khan, 2014) ขณะที่ฝ่ายที่วิพากษ์แนวทางสิ่งแวดล้อมนิยมเรียกร้องให้หันมาให้ความสนใจกับกลุ่มคนที่เปราะบางต่อความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมหรือหายนภัยอันเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสภาวะอากาศ (van den Berg, 2016: 6)

[4] อาทิ กิจกรรมที่เน้นการปกป้องชั้นบรรยากาศ การต่อสู้กับการตัดไม้ทำลายป่าและการก่อให้เกิดความแห้งแล้ง การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ การปกป้องทรัพยากรน้ำ การส่งเสริมการเกษตรยั่งยืน การจัดการขยะพิษ ขยะอันตราย การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น

แอฟริกา อันเป็นผลจากการดำเนินโครงการคาร์บอนป่าไม้[5] (Tienhaara, 2012) การประกาศแนวนโยบายการให้สัมปทานที่ดินในหลายประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ช่วยให้บรรษัทข้ามชาติสามารถขยายพื้นที่เพาะปลูกพืชเชื้อเพลิงชีวภาพ (Holt-Gimenez, 2007) หรือการใช้ความรุนแรงบังคับขับไล่ออกจากที่ดินไปจนถึงการใช้ช่องทางที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายในการได้มาซึ่งที่ดินสำหรับติดตั้งกังหันลมเพื่อผลิตไฟฟ้าในละตินอเมริกา (Martinez and Davila, 2014) เพื่อเป็นการสำรวจความรู้ที่มีอยู่เดิมในแวดวงการศึกษาเกี่ยวกับที่ดินในไทยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวาระเขียว และระบุช่องว่าง (gap) ในการศึกษา ผู้เขียนได้ทบทวนงานศึกษาก่อนและหลังปี 2543[6] โดยให้ความสนใจกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดิน (land relations) ที่ถูกผลักดันจากอำนาจในการกีดกัน 4 รูปแบบ ได้แก่ ระเบียบ

---

[5] ในช่วงแรกเริ่ม "โครงการคาร์บอนป่าไม้" ปรากฏตัวในลักษณะของโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกภาคป่าไม้ โดยถูกผนวกรวมอยู่ภายใต้กลไกการพัฒนาที่สะอาด (CDM) ตามความตกลงมาราเกซ ในการประชุมรัฐภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสมัยที่ 7 (COP7) เมื่อปี 2544 โดยยังจำกัดเฉพาะการปลูกป่าในรูปแบบ afforestation และ reforestation เท่านั้น (Romero, Traerup, Wieben, Moller and Koch, 2013: 14) สำหรับโครงการที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันอย่าง "โครงการลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนจากการลดการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่า" (REDD+) นั้น เคยมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงการลดก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่า (ในการประชุม COP11) ส่วนประเด็นอื่น ๆ ได้มีการเพิ่มเติมเข้าไปภายหลังการประชุม COP รอบถัด ๆ มาอาทิเช่น การแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของป่า การอนุรักษ์ การจัดการป่าอย่างยั่งยืน และการเพิ่มปริมาณคาร์บอนสะสมในป่า (Skutsch, n.d.)

[6] เหตุที่ผู้เขียนกำหนดเส้นแบ่ง ณ ปี 2543 เนื่องจากในปี 2543 ได้มีการตีพิมพ์หนังสือ "พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย" ซึ่งเป็นงานทบทวนสถานะความรู้ที่มีเนื้อหาจำนวนมากคาบเกี่ยวกับประเด็นที่ดินและวาระเขียว อย่างเป็นระบบและรอบด้านที่สุด ผู้เขียนจึงเพียงสรุปสถานะความรู้ก่อนปี 2543 โดยอ้างอิงจากหนังสือเล่มดังกล่าว และมุ่งสำรวจสถานะของความรู้ในประเด็นวาระเขียวและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวกับที่ดิน ที่พัฒนาขึ้นต่อจากนั้นแต่ยังกระจัดกระจายอยู่

กฎเกณฑ์ (regulation) ตลาด (market) การใช้กำลัง (force) และความชอบธรรม (legitimation) (Hall, Hirsch and Li, 2011)

จากฐานคิดดังกล่าวบทความชิ้นนี้จึงทบทวนสถานะความรู้เพื่อตอบคำถามต่าง ๆ ได้แก่ (ก) ในปัจจุบัน กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินในไทยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวาระเขียวมีกระบวนการใดบ้าง และ (ข) ภายใต้บริบทของวาระเขียว อำนาจที่เกี่ยวข้องในรูปแบบใดและตัวแสดง (actors) ใดบ้างที่ผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดิน ในการนี้ บทความตั้งข้อสังเกตต่อความท้าทายที่รออยู่เบื้องหน้าสำหรับผู้สนใจศึกษาประเด็นที่ดินและวาระเขียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการชี้ให้เห็นถึงคำอธิบายที่ยังไม่สมบูรณ์ของแนวคิด "การแย่งยึดที่ดิน" (land grab) ที่อิงอยู่กับคำอธิบายว่าด้วยการกีดกัน (exclusion) แบบเดิม ซึ่งในปัจจุบันเป็นฐานคิดหลักของงานกลุ่มนี้ทั้งในและต่างประเทศ

วาระเขียว ที่ดิน และ "อำนาจในการกีดกัน": ขอบเขตในการทบทวนสถานะความรู้

การทบทวนสถานะความรู้ว่าด้วยที่ดินและวาระเขียวมีขอบเขตที่กว้างและไกลกว่าประเด็นการอนุรักษ์ป่าไม้ (forest conservation) โดยหากพิจารณาจากความหมายของ "วาระเขียว" จะเห็นได้ว่า มีหลากหลายกิจกรรม "เขียว" ที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเข้าถึงและการกีดกันการเข้าถึงที่ดินในลักษณะต่าง ๆ หรือที่เรียกกันว่าการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดิน (Hall, Hirsch and Li, 2011, น.20) ทั้งนี้ "วาระเขียว" ภายใต้กระแสสิ่งแวดล้อมนิยม (environmentalism)[7] มีเป้าหมายคือ "ความยั่งยืนเชิงนิเวศ"

[7] ลัทธิ "สิ่งแวดล้อมนิยม" (environmentalism) ให้ความสำคัญกับการจัดการ "สิ่งแวดล้อม" ในฐานะที่เป็นบ้านที่สิ่งมีชีวิตสร้างสรรค์ขึ้นมาบนโลกเพื่อประโยชน์ของสิ่งมีชีวิต *อย่างเป็นไปตามหลักเหตุผลหรืออย่างสมเหตุสมผล* (Luke, 1995: 61-62) นักสิ่งแวดล้อมนิยมจึงเสนอให้ใช้เทคนิควิธีทางวิทยาศาสตร์ในการปกป้องและการสร้างพื้นที่ธรรมชาติ (ซึ่งปลอดจากการแทรกแซงของมนุษย์แต่ถูกคุกคามจากภาวะสมัยใหม่) ขึ้นมาใหม่ (Forsyth, 2003: 108)

(ecological sustainability) กล่าวคือการคำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศซึ่งส่งผลต่อคนรุ่นต่อไป อนึ่ง นับตั้งแต่ทศวรรษ 2550 "วาระเขียว" ได้เคลื่อนเข้าสู่การลดหรือสร้างความสมดุลในการปล่อยก๊าซเรือนกระจกสู่ชั้นบรรยากาศในกิจกรรมต่าง ๆ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012, น.242)[8] โดยเฉพาะผ่าน "ตลาดคาร์บอน"[9] กิจกรรมเหล่านี้ล้วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการถือครองที่ดิน การใช้ที่ดิน การกระจายที่ดิน และความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดิน

งานศึกษาหลายชิ้นในต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมภายใต้วาระเขียวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดินขนาน

---

[8] เช่น การส่งเสริมการปลูกพืชเชื้อเพลิงชีวภาพ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โครงการการจ่ายเงินสำหรับการใช้นิเวศบริการ (PES) หรือโครงการคาร์บอนป่าไม้ในนาม REDD+ (O'Sullivan, Streck, Pearson, Brown, and Gilbert, 2010) เป็นต้น โดยยังคงกิจกรรมอนุรักษ์รูปแบบต่าง ๆ ไว้ด้วย

[9] การซื้อขายคาร์บอนในปัจจุบันมีการดำเนินการทั้งผ่านตลาดทางการและตลาดแบบสมัครใจ โดยในส่วนของตลาดทางการนั้น มีการซื้อขาย "คาร์บอนเครดิต" โดยมีการกำหนดปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของประเทศที่มีพันธกรณีระหว่างประเทศ (เช่น โครงการตามกลไกการพัฒนาที่สะอาด **(CDM)** ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีสารเกียวโต) และประเทศที่ต้องลดการปล่อยก๊าซตามพันธกรณีสามารถซื้อคาร์บอนเครดิตไปเพื่อชดเชยการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในประเทศของตน (บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, 2551; Worldwatch Institute, 2018) ขณะที่ตลาดแบบสมัครใจนั้น เกิดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ตลาดประเภทนี้อาจมีการซื้อขาย "คาร์บอนเครดิต" หรือ "คาร์บอนออฟเซ็ต" ก็ได้ โดย "คาร์บอนออฟเซ็ต" คือ ปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่จะต้องลดลงในแหล่งอื่นเพื่อชดเชยให้เท่ากับปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ปล่อยออกมาในกระบวนการผลิตในโรงงานหรือบริษัท (บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, 2551) ดังจะเห็นได้จากโครงการในกลุ่มของการซื้อขายปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่ลดลงซึ่งเรียกว่า Verified Emission Reductions (VERs) (Worldwatch Institute, 2018)

ใหญ่ ดังเช่น กรณีโครงการ REDD+[10] ในประเทศไลบีเรีย ซึ่งการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) ได้กลายเป็นอุปสรรคต่อการรับรองสิทธิของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตป่า และจำกัดสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่า เนื่องจากการลงทุนอยู่บนพื้นฐานของสัญญาระดับเหนือรัฐที่ระบุเงื่อนไขว่าชุมชนจะได้รับประโยชน์จากป่าตราบเท่าที่ป่ามีความบริสุทธิ์และทรัพยากรในป่าไม่ถูกแตะต้อง (Tienhaara, 2012) หรือในกรณีของโครงการให้ชาวบ้านในประเทศแทนซาเนียมอบที่ดินซึ่งอยู่ติดกับพื้นที่คุ้มครองในเขตอุทยานแห่งชาติเพื่อจัดเป็นเขตบริหารจัดการสัตว์ป่า แลกกับส่วนแบ่งของรายได้จากการท่องเที่ยว แต่กลับพบว่า โครงการดังกล่าวทำให้ชาวบ้านที่เลี้ยงสัตว์แบบเคลื่อนย้าย (mobile herders) ไม่สามารถเข้าถึงที่ดินได้ อีกทั้งยังมีการเผาไล่ที่โดยใช้กำลังทหาร ขณะที่ชาวบ้านในโครงการได้รับส่วนแบ่งรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นธรรมเนื่องจากกระบวนการขาดความโปร่งใสและชาวบ้านขาดข้อมูล (Benjamin and Bryceson, 2012)

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมเพื่อสร้างฐานการผลิต การวางสายส่ง และรองรับการขนส่งวัสดุของกิจการพลังงานทางเลือก[11] และการปลูกพืชเชื้อเพลิงชีวภาพ (Borras, McMichael and Scoones, 2010) ก็ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองและการใช้ที่ดินเช่นกัน ดังเช่นกรณี

---

[10] โครงการ **REDD+** ซึ่งย่อมาจาก **Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation** เป็นกลไกที่ได้รับการสนับสนุนจากสหประชาชาติ ในการสร้างแรงจูงใจให้ประเทศกำลังพัฒนาปกป้อง ปรับปรุงการจัดการ และใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างชาญฉลาด เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศระดับโลก โดยอาศัยการสร้างมูลค่าทางการเงินให้กับคาร์บอนซึ่งถูกกักเก็บในต้นไม้ ทั้งนี้ ประเทศที่พัฒนาแล้วจะซื้อคาร์บอนเครดิตจากประเทศกำลังพัฒนาเพื่อชดเชยปริมาณก๊าซเรือนกระจกที่ตนปล่อยออกมาจากกิจกรรมต่าง ๆ

[11] ได้แก่ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม พลังงานน้ำ พลังงานชีวมวล พลังงานความร้อนใต้พิภพ และพลังงานนิวเคลียร์

ที่รัฐบาลเม็กซิโกอนุญาตให้บริษัทผลิตไฟฟ้าพลังงานลมต่างชาติเช่าที่ดินชุมชนและที่ดินภายใต้ระบบเอฮิโด (ejido)[12] ภายใต้สัญญาระยะยาว การให้เช่าดังกล่าวทำให้เกิดความขัดแย้งและการต่อต้านจากชุมชน เนื่องจากชาวบ้านถูกกีดกันไม่ให้ใช้หรือได้รับประโยชน์จากการใช้ที่ดิน โดยบริษัทได้อาศัยช่องทางในการออกเอกสารสิทธิ์ที่ผิดกฎหมาย การใช้สัญญาเช่าปลอม รวมทั้งการบิดเบือนข้อมูลและการใช้ความรุนแรงในการผลักดันชาวบ้านออกจากพื้นที่ (Martinez and Davila, 2014) หรือในกรณีของการเปลี่ยนพื้นที่จำนวนมากในประเทศมาเลเซียที่เคยเป็นป่า และถูกมองว่าไม่มีการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ มาเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมอาหารและพลังงานชีวภาพ โดยเป็นการเปลี่ยนมือถือครองที่ดินจากรัฐและชุมชนไปสู่มือของบรรษัทภายในประเทศจำนวนไม่กี่รายที่ได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำทางการเมือง-ราชการ ภายใต้กฎระเบียบที่ส่งเสริมกรรมสิทธิ์เอกชนและการจัดประเภทที่ดินใหม่ (Cramb, 2013)

ท่ามกลางการดำเนินโครงการภายใต้ “วาระเขียว” ในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งจะตามมาอีกระลอกใหญ่ภายหลัง “ความตกลงปารีส”[13] จึงกลายเป็นความท้าทายว่าเครื่องมือทางทฤษฎีที่มีอยู่เพียงพอที่จะใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเราพิจารณาว่า งานศึกษาใหม่ ๆ เกี่ยวกับวาระเขียวทั้งในไทยและต่างประเทศดังที่ได้ยกตัวอย่าง

---

[12] ระบบการจัดการที่ดินในฐานะปัจจัยทำกินส่วนรวมของชุมชน

[13] ความตกลงปารีส เป็นผลจาก “การประชุมรัฐภาคีกรอบอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ” (COP) สมัยที่ 17 ณ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ซึ่งได้กำหนดให้มีการจัดตั้งกระบวนการเจรจา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อตกลงใหม่นอกเหนือจากพิธีสารเกียวโตที่มีผลผูกพันประเทศที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกรายใหญ่ของโลก ให้แล้วเสร็จในปี ค.ศ. 2015 โดยในการประชุม COP สมัยที่ 21 ในปลายปี ค.ศ. 2015 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้มีการรับรอง “ความตกลงปารีส” ให้เป็นกรอบความร่วมมือในการดำเนินงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระยะยาว โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประเทศยากจนเป็นพื้นที่หลักภายใต้การได้รับเงินช่วยเหลือเพื่อจำกัดอุณหภูมิเฉลี่ยของโลกไม่ให้เกิน 2 องศาเซลเซียสจากระดับยุคก่อนอุตสาหกรรม

ไปข้างต้น ใช้แนวคิดเรื่อง *การแย่งยึดที่ดิน (land grab)*[14] (Fairhead, Leach and Scoones, 2012) ที่เน้น "การกีดกัน" (exclusion) ในแง่ลบ กล่าวคือ พุ่งความสนใจไปที่กระบวนการที่ผู้มีอำนาจกีดขวางการเข้าถึงที่ดินของผู้ยากไร้

ในบทความชิ้นนี้ ผู้เขียนมองปรากฏการณ์ "การกีดกัน" โดยอาศัยกรอบแนวคิด "อำนาจในการกีดกัน" (powers of exclusion) กล่าวคือ มองว่าการกีดกันเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในทุกกรณีของการใช้อำนาจในการจำกัดการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดิน แม้กระทั่งในหมู่ "ผู้ด้อยอำนาจ" อนึ่ง กรอบแนวคิด "อำนาจในการกีดกัน" ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ 4 รูปแบบ ได้แก่ (1) กฎเกณฑ์ ระเบียบ (regulation) ที่กำหนดการเข้าถึงที่ดินและเงื่อนไขการใช้ที่ดิน ซึ่งในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกฎเกณฑ์หรือระเบียบที่เป็นเครื่องมือของรัฐ (2) กำลัง (force) ของทั้งตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่รัฐ ที่กีดกันการเข้าถึงและใช้ที่ดินทั้งโดยการใช้ความรุนแรงหรือการขู่ว่าจะใช้ความรุนแรง (3) ตลาด (market) ที่จำกัดขอบเขตในการเข้าถึงและใช้ที่ดินผ่านการกำหนดราคาและการส่งเสริมสิทธิของปัจเจกเพื่อสร้างแรงจูงใจในการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และ (4) ความชอบธรรม (legitimation) ที่เป็นพื้นฐานในเชิงศีลธรรมสำหรับข้ออ้างในการกีดกันการเข้าถึงและใช้ที่ดิน ซึ่งความชอบธรรมทำให้การใช้กฎเกณฑ์หรือระเบียบ กำลัง และตลาด เป็นที่ยอมรับทั้งในเชิงการเมืองและสังคม (Hall, Hirsch and Li, 2011, น.4-5) ทั้งนี้ ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทาง

---

[14] การแย่งยึดที่ดิน (land grab) หมายถึงการถ่ายโอนการควบคุมทรัพย์สินและทรัพยากรเหนือพื้นที่บริเวณกว้างจากมือของคนในท้องถิ่นสู่ทุนใหญ่ภายนอก ในนามของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน และการตอบสนองต่อวิกฤติอาหาร พลังงาน การเงิน รวมถึงความจำเป็นการในการบรรเทาปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ ซึ่งการถ่ายโอนนี้เป็นไปได้เนื่องจากการทำให้ที่ดินกลายเป็นสิ่งที่ซื้อขายได้ (Fairhead, Leach and Scoones, 2012: 24; Holmes, 2014: 549-550)

สังคมเกี่ยวกับที่ดินนั้น กรอบแนวคิด "การกีดกัน" ให้ความสำคัญกับ "ดาบสองคมของการกีดกัน" (exclusion's double edge) กล่าวคือ การที่การกีดกันยังผลทั้งที่พึงปรารถนาและที่ไม่พึงปรารถนา (Hall, Hirsch and Li, 2011, p.8) ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจเหล่านี้ผลักดันให้เกิดกระบวนการ (processes) อันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดิน รวมถึงกรณีที่เกี่ยวข้องกับวาระเขียว

สถานะความรู้เกี่ยวกับวาระเขียวและความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินในไทยหลังปี 2543

แม้วาระเขียวจะทวีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับที่ดินในประเทศไทย แต่อาจกล่าวได้ว่าหลังการตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือ "พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: กระบวนทัศน์และนโยบาย" ในปี 2543[15] ไม่ปรากฏว่ามีงานชิ้นใดในวงวิชาการไทยศึกษาที่ทบทวนสถานะความรู้ที่คาบเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นระบบ อนึ่ง หนังสือเล่มดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับแนวการศึกษาเชิงนิเวศวิทยาการเมือง นิเวศวัฒนธรรม และแนวการศึกษาเชิงสถาบัน เรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิชุมชน (Anan, 1998; ชูศักดิ์ วิทยาภัค, 2538) และให้รัฐเล็งเห็นความสามารถในการร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน (co-management) ในการจัดการทรัพยากร (Benchaphun, 1994; สุธาวัลย์ เสถียรไทย, 2537) ทั้งนี้เนื้อหาในหนังสือชี้ให้เห็นว่า สถานะความรู้เกี่ยวกับที่ดินและวาระเขียวในช่วงต้นทศวรรษ 2540 อยู่ภายใต้ขอบเขตประเด็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่า (conservation and reforestation) และมีมุมมองต่อการกีดกัน (exclusion) ในแง่ที่เป็นกระบวนการที่บังคับผู้อ่อนแอกว่าให้จำยอมสูญเสียการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดิน

---

[15] งานชิ้นดังกล่าวเป็นผลจากการทำงานร่วมกันของนักวิชาการจากหลายสถาบัน ท่ามกลางบรรยากาศของการผลักดันแนวคิดเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย

ลักษณะเช่นนี้เปลี่ยนแปลงไปไม่มากนักในงานเขียนหลังปี 2543 โดยในแง่ของแนวการศึกษานั้น งานที่เกี่ยวกับวาระเขียวและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับที่ดินดำเนินตามแนวการศึกษา 2 แนวทางหลัก ๆ ได้แก่ แนวการศึกษาตามขนบ "สิ่งแวดล้อมนิยม" และแนวการศึกษานิเวศวิทยาการเมือง (political ecology) การศึกษาตามแนวทางแรกเกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ/ประสิทธิผลในแง่ของความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอันเกิดจากกิจกรรม "เขียว" ต่าง ๆ (เช่น นิเวศบริการในพื้นที่ชุ่มน้ำซึ่งคาบเกี่ยวกับนากุ้ง (Barbier, 2011) เป็นต้น) การกำหนดนโยบายเพื่อความยั่งยืน เช่น นโยบายด้านการถือครองที่ดินเพื่อควบคุมการตัดไม้ทำลายป่า (Grainger, 2004) ไปจนถึงประเด็นการรุกพื้นที่ป่าอันเกิดจากกิจกรรมเขียว เช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Cohen, 2014) นอกจากนี้ ยังมีงานส่วนหนึ่งที่มุ่งวิเคราะห์เงื่อนไขที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนของกิจกรรมเขียว เช่น การขยายขอบข่ายของการมีส่วนร่วมในโครงการ REDD+ หรือการจัดการป่าชุมชน (Kabiri, 2016)

ในส่วนของงานกลุ่มที่ใช้แนวการศึกษานิเวศวิทยาการเมือง[16] นั้น ในระยะหลังได้ขยายพรมแดนสู่ประเด็นต่าง ๆ อาทิ ประเด็นความรู้

---

[16] นิเวศวิทยาการเมืองมีลักษณะที่สำคัญจำแนกออกได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่ (ก) ด้านทฤษฎี กล่าวคือผูกโยงกับทฤษฎีวิพากษ์และความเข้าใจในเชิงหลังปฏิฐานนิยมเกี่ยวกับธรรมชาติและการผลิตความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งแยกไม่ออกจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (ข) ด้านวิธีวิทยา กล่าวคือ ใช้แนวทางการเข้าถึงความรู้ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผนวกกับการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับการผลิต การแลกเปลี่ยน รวมทั้งปฏิบัติการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ตกตะกอนทางประวัติศาสตร์ **(historically sedimented)** และอิงกับพื้นที่ **(place-based)** และ (ค) ด้าน "การเมือง" กล่าวคือ เชื่อมโยงกับประเด็นความยุติธรรมทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเชิงโครงสร้าง ทั้งนี้ คำถามหลักภายใต้แนวการศึกษานิเวศวิทยาการเมืองเกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ต่าง ๆ ได้แก่ "การรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม" **(environmental knowledge)** "การเปลี่ยนแปลงในเชิงสิ่งแวดล้อม" **(environmental change)** "การอภิบาลสิ่งแวดล้อม" **(environmental governance)** "อัตลักษณ์ทางสิ่งแวดล้อม" **(environmental identities)** และ "การเมืองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม" **(environmental politics) (Bridge, McCarthy and Perreault, 2015: 7-8, 12)**

นิเวศ (eco-knowledge) ซึ่งหมายถึงวาทกรรมว่าด้วยธรรมชาติ นิเวศวิทยา หรือสิ่งแวดล้อม ที่มีอำนาจในการควบคุมชีวิตของมนุษย์ในเชิงวินัย (Luke, 1995, p.57) (e.g. Leblond, 2014) การปกครองชีวญาณทางด้านสิ่งแวดล้อม (eco-governmentality)[17] (e.g. Forsyth and Walker, 2008) การมอง "พื้นที่" ในฐานะที่ไม่ใช่สถานที่ แต่เป็นผลจากกระบวนการทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เช่น การสร้างแผนที่ การจัดระบบจำแนกการใช้ที่ดิน เป็นต้น (e.g. Roth, 2008; Vandergeest, 2003) และการเมืองในชีวิตประจำวัน (everyday politics) (e.g. (พุฒิพงศ์ นวกิจบำรุง และอัจฉรา รักยุติธรรม, 2557)

งานกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นปัญหาขององค์ความรู้ก่อนหน้าที่เน้นย้ำความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างสิทธิชุมชนและการรวมศูนย์อำนาจในการจัดการทรัพยากรของรัฐ โดยเผยให้เห็นถึงความซับซ้อนของอำนาจของ "ความรู้" ในฐานะที่เป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปร ไม่หยุดนิ่ง และมีอิทธิพลต่อความขัดแย้งและการต่อรองเกี่ยวกับสิทธิในการใช้และถือครองที่ดิน ทั้งนี้งานกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นว่า ในหลายกรณี การอ้างอิงสิทธิชุมชนภายใต้การหนุนเสริมของนักพัฒนาเอกชน (เอ็นจีโอ) หรือนักกิจกรรมพี่เลี้ยงกลับนำมาสู่ข้อจำกัดในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้าน เนื่องจากนักอนุรักษ์กับเอ็นจีโอผู้เรียกร้องสิทธิชุมชน ต่างก็มองปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมตาม "เรื่องเล่า" (narratives) ซึ่งยกย่องหรือกล่าวโทษคนบางกลุ่มในสังคมว่าเป็น "ผู้พิทักษ์" หรือ "ผู้ทำลาย" ป่าไม้ โดยทั้งนักอนุรักษ์และเอ็นจีโอสิทธิชุมชนต่างได้รับอิทธิพลจากมุมมองจากเรื่องเล่าแบบเดียวกัน (Forsyth and Walker, 2008)

---

[17] การนำและกำกับรัฐนาวา/การปกครองชีวญาณ (governmentality) ในรูปแบบของการนำและกำกับพื้นที่ที่ถูกรับรู้ในฐานะของ "สิ่งแวดล้อม" (อันเป็นผลจากวาทกรรม) โดยอาศัยการอ้าง "เหตุผล" จากความรู้เชิงเทคนิควิธีที่สอดรับอำนาจที่กำกับการบริหารจัดการชีวิตของมนุษย์ (bio-power) (eco-governmentality) (Luke, 1995: 65-67)

"ความรู้นิเวศ" (eco-knowledge) เหล่านี้กลายเป็นตัวกำกับชีวิตของคนในชุมชน (governmentality) ดังที่พบว่า กฎระเบียบภายใต้โครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ในบางที่ได้กลายเป็นเทคโนโลยีทางอำนาจของรัฐในการกำหนดให้ชาวบ้านที่มีคุณสมบัติบางอย่างเท่านั้นที่จะสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าชุมชนได้ เงื่อนไขดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชนปรับพฤติกรรมของตนเองรวมทั้งสอดส่องพฤติกรรมของเพื่อนบ้านคนอื่น ๆ ให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบดังกล่าว (สุรินทร์ อ้นพรม, 2554) ขณะที่การกำหนดประกาศ และจัดให้ "พื้นที่" (space) เป็น "ป่าสงวน" "ป่าชุมชน" หรือ "ไร่เลื่อนลอย" ทำให้ชาวบ้านที่พยายามนิยามตนเองในฐานะของผู้อนุรักษ์-พิทักษ์ป่า เพื่อแลกกับการเข้าถึงและใช้ที่ดินในพื้นที่เหล่านั้น สามารถเข้าถึงและใช้ที่ดินได้จำกัด กล่าวคือเพื่อทำกิจกรรมบางประเภทที่เข้าข่าย "อนุรักษ์" เท่านั้น ในประเด็นนี้ Vandergeest (2003) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า พื้นที่สูงของไทยถูกเชื่อมโยงความหมายเข้ากับการแบ่งเชื้อชาติ (racialization) ดังนั้น แม้ว่าชาวบ้านในพื้นที่เหล่านั้นจะอ้างถึงความสามารถของพวกเขาในการจัดการป่าชุมชน แต่อัตลักษณ์ "ชาวเขาบนที่สูง" ทำให้พวกเขาสามารถเข้าถึงและใช้ที่ดินได้ภายใต้ขอบเขตของการ "พิทักษ์สิ่งแวดล้อม" เท่านั้น

ท่ามกลางการพยายามก้าวข้ามการจัดประเภทแบบคู่ตรงข้ามดังที่กล่าวมาข้างต้น งานสายนิเวศวิทยาการเมืองใหม่ ๆ กลุ่มหนึ่งได้ชี้ให้เห็นถึง "การเมืองในชีวิตประจำวัน" (everyday politics) ของชาวบ้าน[18] ที่ไม่อาจอธิบายได้ด้วยกรอบคิด "การกีดกัน" แบบเดิม เช่น การที่ชุมชนชาติพันธุ์

[18] การเมืองในชีวิตประจำวัน (everyday politics) รวมถึงพฤติกรรมในลักษณะของการสนับสนุน ร่วมมือ ยอมตาม ปรับเปลี่ยน หลบเลี่ยงอำนาจรัฐ/ตลาด หรือระบบการเมืองที่ดำรงอยู่ หรือการหาทางให้ได้ประโยชน์หรือสูญเสียต้นทุนให้น้อยที่สุด (Kerkvliet, 2009) และพฤติกรรมที่ชาวบ้านต่อต้านโครงสร้างอำนาจและระบบการจัดการทรัพยากรที่เป็นอยู่ ผ่านการแสดงออกซึ่งความขยะแขยง โกรธ ขุ่นเคือง หรือต่อต้านอย่างไม่เป็นที่สังเกต เช่น การบ่น นินทา ล้อเลียน หลีกเลี่ยง ขโมย ลอบทำลาย หรือ กล่าวโทษ (Scott, 1985)

ซึ่งเคยสวมภาพลักษณ์ของการเป็นชุมชน "ผู้พิทักษ์" ปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็นชุมชนปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ขนาดใหญ่ ซึ่งนอกจากจะเป็นการปรับวิถีการดำรงชีพให้สอดรับกับข้อกำหนดใหม่ ๆ ของกรมป่าไม้ในการกันเขตที่ดินที่มีการใช้อย่างถาวรให้กับชาวบ้าน ยังเป็นการใช้ประโยชน์จากระบบสาธารณูปโภคและกองทุนอันเกิดจากโครงการพัฒนาของรัฐ เพื่อให้สามารถเข้าสู่การผลิตเชิงพาณิชย์รูปแบบใหม่ ๆ ได้ (พุฒิพงศ์ นวกิจบำรุง และอัจฉรา รักยุติธรรม, 2557)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในระยะ 10 ปีให้หลังมานี้ มีงานเกี่ยวกับที่ดินและวาระเขียวที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยบางกลุ่มเท่านั้นที่อิงกับแนวทางการศึกษาในเชิงนิเวศวิทยาการเมืองข้างต้น อาทิ (ก) กลุ่มที่อธิบายการต่อรองของชุมชนเพื่อ "สร้างสิทธิในการจัดการที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์ขึ้นมาใหม่" ผ่านการสร้างภาพลักษณ์นักอนุรักษ์ที่ "ชอบธรรม" ในสายตาของรัฐ รวมทั้งใช้ประโยชน์จากการร่วมดำเนินโครงการที่รัฐให้การสนับสนุน (หทัยกานต์ สังขชาติ, 2552) หรือเข้าร่วมโครงการโฉนดชุมชน (สุรพจน์ มงคลเจริญสกุล, 2558) และ (ข) กลุ่มที่นำมโนทัศน์ "การปกครองชีวญาณ" มาตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับผลในด้านลบของการยอมตามหรือการต่อรองของชาวบ้านในการร่วมจัดการที่ดินหรือฉวยใช้ประโยชน์จากโครงการของรัฐเพื่อเลี้ยงชีพ เช่น การที่ชาวบ้านรับเอาเทคนิควิธี "มาตรฐาน" ในโครงการส่งเสริมระบบเกษตรอินทรีย์มาใช้ จนกลายเป็นกรอบจำกัดวิถีการดำรงชีพของตนเองให้ต้องสอดคล้องกับมาตรฐานทางเทคนิค (เนตรดาว เถาถวิล, 2556)

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าจนถึงปัจจุบัน มีงานศึกษาจำนวนไม่มากที่อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับที่ดินภายใต้วาระ "เขียว" ซึ่งมีเนื้อหานอกเหนือไปจากกระบวนการกีดกันที่อยู่บนฐานของการอนุรักษ์โดด ๆ ในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนหยิบยกสถานการณ์ขัดแย้งในปัจจุบันซึ่งสะท้อนให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับที่ดิน

ที่เกี่ยวข้องกับวาระ "เขียว" พร้อมทั้งชี้ให้เห็น "อำนาจ" และ "ตัวแสดง" ที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินซึ่งเกี่ยวข้องกับ "วาระเขียว" ในปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่ปี 2550 ความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดินซึ่งเกี่ยวข้องกับการถือครอง การใช้ประโยชน์ และการกระจายการถือครองที่ดินในไทยเกี่ยวข้องกับกระบวนการต่าง ๆ 4 กระบวนการหลัก ๆ ได้แก่ (ก) กระบวนการกีดกันการเข้าถึงและจำกัดสิทธิการใช้ที่ดินภายใต้แนวทางอนุรักษ์ป่าไม้ที่สอดรับกับเป้าหมาย "ออฟเซ็ต" (ข) กระบวนการจัดระเบียบการเข้าถึงที่ดินผ่านโครงการป่าชุมชน (ค) กระบวนการเปลี่ยนแปลงการใช้และการถือครองที่ดินอันเป็นผลจากความนิยมต่อการปลูกพืชพลังงาน และ (ง) กระบวนการเข้าถึง/กีดกันการเข้าถึงที่ดินภายใต้โครงการพลังงานทางเลือก โดยกระบวนการเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการทำให้การถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นทางการ (formalization)[19] พัวพันกับอำนาจทั้ง 4 รูปแบบและตัวแสดงที่หลากหลาย

กระบวนการเหล่านี้สอดรับกับทิศทางของรัฐบาลไทยที่หันเหไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมคาร์บอนต่ำและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

---

[19] หมายถึง การกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิในการถือครองที่ดิน การรับรองสิทธิและการใช้ประโยชน์ที่ดินในทางกฎหมาย และการกำหนดเขตและการขึ้นทะเบียนที่ดิน ทั้งนี้ โดยทั่วไปกระบวนการดังกล่าวเกี่ยวข้องกับการออกเอกสารสิทธิ์สำหรับที่ดินเพื่อรับรองกรรมสิทธิ์เอกชน โดยอาจกินความรวมถึงการให้สัมปทานการใช้ประโยชน์ที่ดิน (เช่น กรณีการให้สัมปทานบริษัทเอกชนเพื่อใช้ประโยชน์ในที่ดินผืนใหญ่ในกัมพูชา) การออกเอกสารสิทธิ์สำหรับชุมชนเพื่อรับรองสิทธิในที่ดินของชนพื้นถิ่น หรือการรับรองสิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่สัมปทานขนาดใหญ่ของเอกชน เป็นต้น (Dwyer, 2013: 4,6)

ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 และฉบับที่ 12 ตามลำดับ โดยเป้าหมายในแผนฯ ดังกล่าว ได้ถูกแปรออกมาเป็นรูปธรรมในแผน นโยบาย และยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง[20] อาทิ แผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558-2593 แผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก พ.ศ. 2558-2579 และแผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ที่รู้จักกันในนาม “แผนแม่บทป่าไม้”

นับตั้งแต่ปี 2557 แผนแม่บทป่าไม้ได้กลายเป็นกฎเกณฑ์ (regulation) ที่เป็นแกนกลางของ ***กระบวนการกีดกันภายใต้การอนุรักษ์เพื่อรองรับเป้าหมาย “ออฟเซ็ต”*** ของไทย ทั้งนี้ รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (2557 - ปัจจุบัน) ได้แปรแผนแม่บทป่าไม้ออกมาเป็นชุดของคำสั่ง “ทวงคืนผืนป่า” อันได้แก่ คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 64/2557[21] และคำสั่งคณะรักษาความสงบ

---

[20] ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีแผนนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวาระเขียว-คาร์บอนต่ำ อยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ แผนนโยบายและร่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 แผนการขับเคลื่อนเป้าหมายเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนหลัง พ.ศ. 2558 ยุทธศาสตร์ประเทศและแผนปฏิบัติการการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ปีงบประมาณ 2556-2561 แผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558-2593 รวมถึงแผนและยุทธศาสตร์ ในระดับกรมหรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555-2559 แผนแม่บทของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศด้านการเกษตร พ.ศ. 2556-2559 แผนยุทธศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2555-2559 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 เป็นต้น

[21] คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 64/2557 ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการปราบปรามและจับกุมผู้บุกรุก ครอบครอง ทำลายป่า ติดตามผลคดีป่าไม้และฟื้นฟูสภาพป่าที่สมบูรณ์ให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมติดตามผลการดำเนินงานให้ คสช. ทราบต่อเนื่อง

แห่งชาติที่ 66/2557[22] แนวทางทวงคืนผืนป่าดังกล่าวสืบทอดการสร้างความชอบธรรม (legitimation) ของโครงการหมู่บ้านป่าไม้ (2518) และโครงการ คจก. (2534)[23] ภายใต้วาทกรรมทวงคืนป่าจากราษฎร "ผู้บุกรุกครอบครอง" เพื่อให้ประเทศมีพื้นที่ป่าไม้อย่างน้อยร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ (ชดาษา พนาเวศร์, ม.ป.ป.) อนึ่ง สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาจากนโยบายก่อนหน้านี้คือ การอ้างอิงถึงกลไกออฟเซ็ตของตลาดคาร์บอน (carbon market) เช่น การจัดเก็บค่าบริการเชิงนิเวศ (PES) และการปฏิบัติการให้สอดรับกับความร่วมมือ "สีเขียว" ภายในและระหว่างภูมิภาค โดยเฉพาะโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่าในประเทศกำลังพัฒนา (REDD+) เพื่อขอรับการสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก (GEF) โดยมีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชเป็นหน่วยงานหลัก (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2557, น.12)[24]

การดำเนินการตามแผนแม่บทป่าไม้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางว่าเป็นการใช้กำลังแย่งยึดที่ดินโดยรัฐ เนื่องจากมันส่งผลให้เกิดการใช้กำลัง (force) ไล่รื้อและให้ชาวบ้านอพยพออกจากที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในเขตป่าจำนวนมาก ดังที่องค์กรพัฒนาเอกชนได้ประเมินตัวเลขของผู้ได้รับผลกระทบในปี 2558 ว่ามีจำนวนทั้งหมด 1,253 พื้นที่ทั่วประเทศ เช่น

---

[22] คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติที่ 66/2557 เพิ่มเติมให้หน่วยงานกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร มีหน้าที่รับผิดชอบในการปราบปรามและหยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และลดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

[23] โครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเสื่อมโทรม

[24] ใน พ.ศ. 2553 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้รับงบประมาณสนับสนุน 6.3 ล้านบาท ให้จัดทำโครงการเตรียมการเรดด์พลัส ภายใต้โครงการหุ้นส่วนป่าไม้คาร์บอนของธนาคารโลก โดยวางเป้าหมายเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศภายใน พ.ศ. 2563 (กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล, 2555)

ในเขตพื้นที่ภาคอีสาน มีหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบกระจายอยู่ใน 12 จังหวัด และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีความขัดแย้งกับภาครัฐมาอย่างยาวนานหลังจากการดำเนินโครงการคจก. (จตุรงค์ ดำดี, 2558) ทั้งในรูปแบบของการถูกอพยพออกจากพื้นที่ การทำลายพืชผลอาสิน และการถูกฟ้องร้องดำเนินคดี (อารีวรรณ คูสันเทียะ, 2557) โดยในบางพื้นที่มีรายงานเกี่ยวกับการที่หน่วยงานรัฐละเว้นการเข้ายึดที่ดินที่ถูกครอบครองโดยเอกชนจากนอกพื้นที่บางราย (กรชนก แสนประเสริฐ, 2559)

กระบวนการเช่นนี้นำไปสู่ความขัดแย้งระลอกใหม่ระหว่างรัฐและชาวบ้านในพื้นที่พิพาทเดิมในเขตป่า ดังเช่นในกรณีของชุมชนบ้านบ่อแก้ว ต.ทุ่งพระ อ.คอนสาร จ.ชัยภูมิ ซึ่งอาศัยและทำกินในพื้นที่ที่ถูกประกาศให้เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติและถูกนำมาใช้ดำเนินโครงการหมู่บ้านป่าไม้ (ปี 2521) รวมทั้งโครงการ คจก. (ปี 2535) และนำมาสู่การที่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.)[25] พยายามผลักดันรวมถึงฟ้องขับไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่ (กรชนก แสนประเสริฐ, 2559) อนึ่ง เมื่อมีการดำเนินการตามแผนแม่บทป่าไม้ในพื้นที่ดังกล่าวคู่ขัดแย้งในพื้นที่ได้เพิ่มขึ้น โดยมีหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ชย.4 (สังกัดกรมป่าไม้) เพิ่มขึ้นในส่วนของฝ่ายรัฐ ในขณะที่ชาวบ้านซึ่งได้รวมตัวโต้แย้งคัดค้านการกีดกันโดยรัฐ ภายใต้ความช่วยเหลือจากนักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ รวมถึงได้ร่วมขบวนการทางสังคมขนาดใหญ่ (เช่น สมัชชาคนจน ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-MOVE) (กรชนก แสนประเสริฐ, 2559) ได้ปรับทิศทางในการสร้างความชอบธรรมให้กับการเคลื่อนไหวของตน โดยการสร้างกิจกรรมให้สอดรับกับความเป็น “นักอนุรักษ์” และ “นักพัฒนา” ที่รัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนให้การยอมรับ เช่น การปลูกป่าและสร้างป่าชุมชน การขอบริหารจัดการพื้นที่ตามแนวทาง

---

[25] รัฐวิสาหกิจภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมป่าไม้ อาทิ การทำไม้ เก็บหาของป่า แปรรูปไม้ ทำไม้อัด เป็นต้น

โฉนดชุมชน การทำเกษตรอินทรีย์ การตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์-ธนาคารที่ดิน เป็นต้น ทั้งนี้ แม้ว่าผลจากการแต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของขบวนการ P-MOVE ของรัฐบาลในปี 2557 จะช่วยหยุดยั้งการผลักดันชาวบ้านออกจากพื้นที่เป็นการชั่วคราว แต่คดีที่อ.อ.ป.ยื่นฟ้องชาวบ้านนับตั้งแต่ปี 2552 ยังคงดำเนินอยู่ และหน่วยงานระดับท้องถิ่นก็ยังคงเดินหน้าเตรียมการ "ทวงคืนผืนป่า" จากชุมชน (ศรายุทธ ฤทธิพิณ, 2559; ศรายุทธ ฤทธิพิณ, 2560)

การรับเอาแนวทางหรือโครงการพัฒนาที่รัฐและ/หรือภาคประชาสังคมให้การสนับสนุนมาเป็นแนวปฏิบัติของชุมชน เป็นลักษณะสำคัญที่ ***กระบวนการจัดระเบียบการเข้าถึงที่ดินผ่านโครงการป่าชุมชน*** *(the regularization of access to land through community forest schemes)* มีเช่นเดียวกันกับกระบวนการกีดกันแบบแรก อย่างไรก็ตาม กระบวนการที่ดำเนินควบคู่ไปกับการจัดการป่าชุมชนนี้ มีนัยเพิ่มเติม คือการที่ชาวบ้านในเขตป่าได้กำกับพฤติกรรมตลอดจนถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเองให้สอดคล้องกับความรู้ที่ "พึงเป็น" เกี่ยวกับ "การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน" ทั้ง ๆ ที่การทำเช่นนั้นอาจเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีพของตน

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 แนวคิด "ป่าชุมชน" หรือก็คือการที่ชาวบ้านมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากป่าภายใต้การจัดการโดยชุมชน (สุรินทร์ อ้นพรม, 2554, น.163) ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งการอ้างสิทธิเหนือที่ดินในเขต "ป่า" ระหว่างรัฐกับชุมชน จนกระทั่งนำไปสู่การผลักดันร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนในทศวรรษ 2540 ท่ามกลางการปะทะกันของนิยาม "ป่าชุมชน" ของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน และการที่ชุมชนใช้แนวคิดดังกล่าวสร้างความชอบธรรมเพื่อทัดทานการไล่รื้อของรัฐ (หทัยกานต์ สังขชาติ, 2552) หรือสร้างวัฒนธรรมการจัดการป่าไม้ร่วมกัน (ภัชราภรณ์ สาคำ และเยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ, 2552) มีการตั้งข้อสังเกต

ว่า กลไกของรัฐและองค์ความรู้ของภาคประชาชนเกี่ยวกับป่าชุมชน (เช่น กฎหมาย การจัดประเภทของพื้นที่ผ่านกระบวนการทำแผนที่ และเอกสารทางวิชาการ) ซึ่งมักจำกัดขอบเขตของการใช้ประโยชน์ที่ดินให้ยกเว้นกิจกรรมบางประเภทโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ เป็นอุปสรรคต่อความมั่นคงในการดำรงชีพ สร้างความไม่เท่าเทียมทางเชื้อชาติและชาติพันธุ์ (Vandergeest, 2003) และนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชน (Roth, 2008)

ข้อสังเกตประการหลังเห็นได้จากกรณีการจัดการป่าชุมชนผ่านระบบราชการ (land formalization) เช่น กรณีโครงการทดลองป่าชุมชนห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งริเริ่มโดยกรมป่าไม้ ภายใต้โครงการนี้ชาวบ้านจะแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งได้รับการรับรองโดยนายอำเภอมาทำหน้าที่จัดการฟื้นฟูป่า (ตามแนวเขตที่ตกลงกันระหว่างกรมป่าไม้และชาวบ้าน) ติดตามตรวจสอบ และบังคับใช้กฎระเบียบ (regulation) ป่าชุมชนกับสมาชิกในหมู่บ้าน ซึ่งระเบียบดังกล่าวกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าให้เป็นไปเพื่อยังชีพและการใช้ในครัวเรือน (สุรินทร์ อ้นพรม, 2554, น.172) ข้อกำหนดข้างต้นก่อให้เกิดการกีดกันกันเองในหมู่ชาวบ้าน เช่น การที่ชาวบ้านที่ไร้ที่ดินทำกินและต้องพึ่งพิงป่าถูกกีดกันจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน และก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกลุ่มที่เป็นคณะกรรมการและชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ เนื่องจากคณะกรรมการที่ใช้เทคนิควิธีที่หน่วยงานภาครัฐในฐานะพี่เลี้ยงแนะนำมา (เช่น การฟื้นฟูสภาพป่า การตรวจสอบดูแลสภาพป่า) รับเอาบทบาทในการกำหนดลักษณะของกิจกรรมที่ควรทำในป่าชุมชนและสอดส่องกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม มาปฏิบัติเสมือนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่เฝ้าป่าของรัฐ (สุรินทร์ อ้นพรม, 2554, น.175-176)

นอกจากกระบวนการซึ่งรัฐมีบทบาทหลักในฐานะผู้กีดกันดังที่กล่าวมาข้างต้น วาระเขียวยังได้ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินโดยมีตลาด (market) เป็นตัวนำ เช่น กระบวนการ

เปลี่ยนแปลงการใช้และการถือครองที่ดินอันเป็นผลจากความนิยมต่อการปลูกพืชพลังงานและกระบวนการกีดกันภายใต้โครงการพลังงานทางเลือก สำหรับ ***กระบวนการเปลี่ยนแปลงการใช้และการถือครองที่ดินอันเป็นผลจากความนิยมต่อการปลูกพืชพลังงาน*** นั้น เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีในต่างประเทศพบว่า ในกรณีของไทยการปลูกพืชพลังงาน (เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน) ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการปลูกของเกษตรกรรายย่อยทั้งในและนอกระบบพันธะสัญญา (contract farming) โดยมักเป็นการเปลี่ยนจากการปลูกพืชพาณิชย์เดิมบางชนิด เช่น ข้าว มาปลูกพืชยืดหยุ่น (flex crops) (ซึ่งสามารถใช้เป็นอาหารคน อาหารสัตว์ พลังงาน หรือวัตถุดิบในอุตสาหกรรมต่าง ๆ (Borras et al, 2014)) ป้อนสู่โรงงานผลิตอาหารและเชื้อเพลิงชีวภาพที่อยู่ในเครือเดียวกัน เช่น การปลูกอ้อยป้อนโรงงานน้ำตาลและโรงงานเอทานอล หรือการปลูกมันสำปะหลังป้อนโรงงานผลิตแป้งและโรงงานเอทานอล (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2557; TCIJ, 2559) และได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐคือ การกำหนดเป้าหมายเร่งรัดส่งเสริมเอทานอลและไบโอดีเซล ตามแผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก พ.ศ. 2558-2579 (สิริวุทธ์ เสียมภักดี, 2552) ในขณะที่กรณีการทำไร่ขนาดใหญ่ (plantation) มีเพียงการอ้างถึงการกว้านซื้อที่ดินเพื่อปลูกพืชยืดหยุ่นของบริษัทธุรกิจยักษ์ใหญ่สัญชาติไทยและบรรษัทข้ามชาติในรายงานของสื่อจำนวนไม่กี่ฉบับ โดยไม่ได้ระบุว่ามุ่งผลิตเพื่อป้อนสู่ตลาดเชื้อเพลิงชีวภาพจริงหรือไม่ (ผู้จัดการรายสัปดาห์, 2552)

อนึ่ง การกว้านซื้อที่ดินเพื่อปลูกพืชพลังงานของบริษัทสัญชาติไทยในประเทศอื่น ๆ ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีบริษัทไทยเข้าไปลงทุนไร่อ้อยในกัมพูชา[26] และทำให้เกิดการแย่งยึดที่ดิน

---

[26] แม้วัตถุดิบส่วนใหญ่จะถูกป้อนสู่กระบวนการผลิตน้ำตาลเพื่อนำขายประเทศในสหภาพยุโรป แต่บริษัทก็มีการดำเนินการเพื่อผลิตเอทานอลโดยใช้วัตถุดิบจากไร่อ้อยเหล่านี้ เพื่อส่งออกไปยังอาเซียน จีน ญี่ปุ่น รวมถึงตลาดสหภาพยุโรปด้วย (Sovan, 2010)

(land grab) กรณีนี้เกี่ยวข้องกับกฎหมายที่ดินของกัมพูชาปี 2544 ซึ่งบัญญัติการโอนที่ดินที่ไม่มีผู้ครอบครองนับตั้งแต่การปกครองภายใต้ระบอบการปกครองเขมรแดงให้เป็นของเอกชน (Sarinna, 2012, น.29)[27] และบัญญัติการให้สัมปทานที่ดินของส่วนราชการบนฐานของสัญญาเช่าสูงสุด 99 ปี รวมทั้งกฤษฎีกาย่อย[28] เกี่ยวกับการให้สัมปทานที่ดินเพื่อโครงการทางเศรษฐกิจ (Economic Land Concessions: ELCs) ทั้งนี้ โดยการกระจายอำนาจให้รัฐบาลระดับท้องถิ่นจัดหาที่ดินที่เหมาะสม (Hirsch and Scurrah, 2015, น.7)

ระเบียบและแนวปฏิบัติดังกล่าวเปิดทางให้ชนชั้นนำของกัมพูชาร่วมกับบริษัทเอกชนจากต่างประเทศรวมทั้งไทย สามารถเข้าไปกว้านซื้อที่ดินนับแสนไร่เพื่อประกอบอุตสาหกรรมต่าง ๆ (Chao, 2013) ทั้งนี้ รัฐได้สร้างความชอบธรรมในการดำเนินการดังกล่าวโดยอ้างว่าที่ดินที่นำมาจัดให้สัมปทานเป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่า (wastelands) ที่ควรนำมาแปลงให้เป็นทุน อันเป็นการอิงวาทกรรมแบบเสรีนิยมใหม่ที่เป็นที่นิยมในระบอบการปกครองแบบเผด็จอำนาจในหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Hirsch and Scurrah, 2015, น.15) อย่างไรก็ตาม การจัดให้สัมปทานแก่บริษัทไทยซึ่งร่วมค้ากับบริษัทจากไต้หวันและนักธุรกิจใหญ่ในพื้นที่ที่มีสายสัมพันธ์สนิทกับรัฐบาลกัมพูชา กลับนำไปสู่การกีดกันการเข้าถึงที่ดินของชาวบ้าน โดยการใช้กำลังทหารและตำรวจไล่รื้อและเผาที่พักอาศัย รวมทั้งเรือกสวนไร่นาซึ่งเคยเป็นแหล่งปลูกพืชเศรษฐกิจ (เช่น เม็ดมะม่วงหิมพานต์ มะพร้าว) และเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านในชุมชน จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านรวมตัวประท้วงปิดถนนสาย

---

[27] แม้ว่ากฎหมายที่ดินของกัมพูชาปี 2544 บัญญัติแนวทางการให้การรับรองสถานะของที่ดินชุมชน (communal land) แต่กลับกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อนในการให้การรับรองการถือครองที่ดินของชุมชน (Hirsch and Scurrah, 2015: 21)

[28] ในประเทศกัมพูชา กฤษฎีกาย่อย (Anukret) เป็นกฎหมายที่ฝ่ายบริหารออกโดยอาศัยมติคณะรัฐมนตรีและลงนามโดยนายกรัฐมนตรี โดยเป็นการออกกฎหมายตามกฎหมายฉบับแม่

หลัก (Naren, 2013) พร้อมทั้งร้องขอความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายจากองค์กรในภาคประชาสังคมที่ทำงานในประเด็นที่ดิน (Hirsch and Scurrah, 2015, น.18-22)

ในส่วนของ ***กระบวนการเข้าถึงและกีดกันการเข้าถึงที่ดินภายใต้โครงการพลังงานทางเลือก*** ในประเทศไทยนั้น เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบการจัดการที่ดินที่หลากหลาย เช่น ในกรณีโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานลมเกี่ยวพันกับแนวทาง/มติ/ระเบียบว่าด้วยการใช้พื้นที่ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอย่างน้อย 3 ฉบับ[29] ทั้งนี้ การยึดระเบียบการใช้ที่ดินเหล่านี้ โดยเฉพาะที่อ้างอิงแนวทางปฏิบัติตามระเบียบของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2541 ซึ่งอนุญาตให้กิจการที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมแต่ "เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในด้านเศรษฐกิจและสังคม" เช่าที่ดิน ส.ป.ก. ได้[30] (ข่าวสดออนไลน์, 2560) ส่งผลให้บริษัทเอกชนผู้ผลิตไฟฟ้าพลังงานลม (ซึ่งได้รับเงินทุนสนับสนุนจากธนาคารในประเทศและสถาบันการเงินเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ เช่น ธนาคารเพื่อการ

---

[29] ได้แก่ (ก) แนวทางให้เอกชนเช่าพื้นที่สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เพื่อประกอบธุรกิจที่ทำให้ประเทศไทยก้าวสู่สังคมคาร์บอนต่ำ (ข) มติที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติครั้งที่ 6/2552 เห็นชอบแนวทางการขอใช้พื้นที่ ส.ป.ก. ดำเนินโครงการฯ และมอบหมายให้ ส.ป.ก.พิจารณาสิทธิการใช้ที่ดิน อายุสัญญาเช่าพื้นที่ และอัตราค่าเช่าพื้นที่ และ (ค) การแก้ไขระเบียบให้คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมอนุมัติให้เอกชนสามารถเช่าพื้นที่ตั้งกังหันลมได้ โดยให้เหตุผลประกอบ คือ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2559: 57, 63)

[30] แนวทางปฏิบัติตามระเบียบของคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ว่าด้วยหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการอนุญาตและการให้ผู้รับอนุญาตถือปฏิบัติในการใช้ที่ดินหรืออสังหาริมทรัพย์ สำหรับกิจการที่เป็นการสนับสนุนหรือเกี่ยวเนื่องกับการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2541 ข้อ 1.5 กิจการที่เป็นการบริหารหรือเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในด้านเศรษฐกิจและสังคมในเขตดำเนินการปฏิรูปที่ดินซึ่งกิจการนั้นต้องอยู่ในพื้นที่ที่คณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมกำหนดให้เป็นพื้นที่เพื่อการนี้โดยเฉพาะ

พัฒนาเอเชีย (แฮสเลอร์, 2555)) สามารถขอเช่าพื้นที่จากสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ในขนาดเนื้อที่ไม่เกิน 50 ไร่ ระยะเวลาเช่า 25-27 ปี โดยเสียค่าเช่าให้กับ ส.ป.ก. เป็นจำนวนเงินไร่ละ 35,000 บาทต่อปี (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2559, น.89) และเนื่องจากพื้นที่เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นที่ที่ ส.ป.ก.จัดสรรไว้ให้เป็นพื้นที่ทำกินแก่ชาวบ้าน (ซึ่งได้ใช้ปลูกพืชไร่และพืชสวน เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย พริก) บริษัทจึงต้องจ่ายเงินค่าเช่าในจำนวนเดียวกันให้กับชาวบ้านเป็นรายปีด้วย ทั้งนี้ บริษัทมักเจรจากับชาวบ้านเพื่อเข้าถึงที่ดินผ่านตัวกลางซึ่งเป็นคนสำคัญในท้องถิ่น (notable persons) เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2559, น.97-98)

การเข้าไปดำเนินโครงการในพื้นที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ (ก) การที่บริษัทเช่าที่ดินและใช้ประโยชน์ที่ดิน (เช่น ติดตั้งเสากังหันลม ขนวัสดุผ่านทาง วางอุปกรณ์ ฯลฯ) โดยชาวบ้านยังปลูกพืช เช่น มันสำปะหลัง ซึ่งมีความสูงไม่เป็นอุปสรรคต่อโครงการได้ และ (ข) การที่บริษัทซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่ขายขาด แม้ว่าจะเป็นที่ดิน ส.ป.ก. ที่ห้ามซื้อขายตามกฎหมาย โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ในแนววางเสาไฟฟ้าแรงสูง (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2559) อย่างไรก็ตาม พบว่า ในบางพื้นที่ เช่น จังหวัดชัยภูมิ บริษัทประสบปัญหาในการรวบรวมที่ดินเนื่องจากชาวบ้านหรือนายทุนที่ดินจากภายนอกที่ลงทุนทำเกษตรกรรมในพื้นที่ (อาทิ สวนยางพารา) ปฏิเสธที่จะให้เช่าหรือขายที่ดิน ขณะที่ชาวบ้านบางกลุ่มซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ไม่มีที่ดินที่โครงการขอเช่าหรือขอซื้อแต่กังวลเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม รวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ[31] จนนำไปสู่การที่ศาลปกครองสูงสุดมีคำพิพากษาเพิกถอน

[31] รวมถึงการคัดค้านการให้บริษัทไฟฟ้าพลังงานลมใช้พื้นที่ของกรมป่าไม้ติดกับอุทยานแห่งชาติในการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากชาวบ้านเกรงว่าการตัดถนนลำเลียงกังหันลมและวางเสาพาดสายไฟฟ้าแรงสูงอาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในเขตป่าอนุรักษ์ (ประพันธ์ คูณมี, 2554)

การอนุญาตให้ใช้พื้นที่ ส.ป.ก. ของบริษัทรายหนึ่ง และ ส.ป.ก.ทบทวนการทำสัญญากับบริษัทเอกชนในโครงการลักษณะเดียวกัน (ข่าวสดออนไลน์, 2560)

อาจกล่าวได้ว่า ในกรณีของการดำเนินโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานลมนั้น มีข้อสังเกตที่สำคัญเกี่ยวกับการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดิน เช่น ชาวบ้านกีดกันการเข้าถึงที่ดินของบริษัทซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถเข้าถึงประโยชน์ที่อาจได้รับจากโครงการของบริษัท นอกจากนั้น ยังพบว่าชาวบ้านได้อ้างอิงระเบียบที่เกี่ยวข้องเพื่อโต้แย้งในแง่ของความชอบธรรม กล่าวคือ ชาวบ้านได้โต้แย้งข้ออ้างของ ส.ป.ก. ว่ากิจการพลังงานไม่ถือเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในด้านเศรษฐกิจและสังคม และตอกย้ำวาทกรรม “ที่ดินเพื่อเกษตรกรรม” ข้อโต้แย้งดังกล่าวได้นำไปสู่การระงับโครงการโดยคำพิพากษาของสถาบันตุลาการ (ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์, 2559)

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทความได้ตั้งข้อสังเกตถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงการถือครองและใช้ที่ดินในหลายลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลง (ก) จากพื้นที่พิพาทที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์โดด ๆ สู่การเป็นพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรองรับเป้าหมายออฟเซ็ตและเขตป่าชุมชนภายใต้ระบบราชการ (ซึ่งในทั้ง 2 กรณี การปลูกพืชพาณิชย์ยังเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา) (ข) จากพื้นที่ปลูกพืชอาหารสู่พื้นที่ปลูกพืชพลังงาน ทั้งโดยมีหรือปราศจากการแย่งยึดที่ดิน และ (ค) จากพื้นที่ที่ใช้ปลูกพืชไร่ในเขตการถือครองของรัฐ (อาทิ เขตที่ถูกจัดสรรให้เกษตรกรภายใต้โครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม) สู่พื้นที่ดำเนินโครงการพลังงานทางเลือก ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายใต้โครงรูปของอำนาจ (power

configurations)[32] เช่น หน่วยงานรัฐ รัฐวิสาหกิจ กองทัพ บริษัทข้ามชาติ องค์กรผู้ให้เงินช่วยเหลือ ชนชั้นนำในระบบราชการ ผู้มีอำนาจในท้องถิ่น ภาคประชาสังคม เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ที่เป็นที่สนใจของสื่อ เช่น การที่ชาวบ้านถูกผลักดันออกจากพื้นที่เนื่องจากนโยบายทวงคืนผืนป่า การกว้านซื้ออันเป็นผลจากการขยายตัวของพืชพลังงาน หรือการรวมตัวคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานลม มักสอดรับกับคำอธิบายเกี่ยวกับการกีดกันในความหมายแคบหรือการแย่งยึดที่ดิน (land grab) อย่างไรก็ตาม การทบทวนสถานการณ์ข้างต้นอย่างละเอียดได้ชี้ให้เห็นประเด็นบางประเด็น ซึ่งไม่อาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดการแย่งยึดที่ดิน นั่นก็คือ “ดาบสองคมของการกีดกัน” (exclusion’s double edge) อาทิ ผลอันไม่พึงปรารถนาของการจัดการป่าชุมชนที่เกิดขึ้นต่อชาวบ้านในชุมชน หรือการกีดกันการเข้าถึงที่ดินในโครงการโรงไฟฟ้าพลังงานลมที่ชาวบ้านตกเป็นทั้งผู้ได้และเสียประโยชน์ ทั้งนี้ ผู้เขียนได้เน้นย้ำข้อสังเกตเหล่านี้ในหัวข้อถัดไป เพื่อชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจในการศึกษาวิจัย

---

[32] โครงรูปของอำนาจภายในประเทศซึ่งหมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้องซึ่งอยู่บนฐานและเป็นที่มาของอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวกำหนดหน้าตาของเศรษฐกิจการเมืองว่าด้วยการแย่งยึดที่ดิน รวมถึง เศรษฐกิจการเมืองว่าด้วย “กฎระเบียบ กระบวนการ และโครงสร้าง ซึ่งนำมาสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งนี้ รวมถึงลักษณะที่ผลของการตัดสินใจได้ถูกนำไปปฏิบัติหรือบังคับใช้และวิธีในการจัดการกับผลประโยชน์ที่แข่งขันกัน” (land governance) (Hirsch and Scurrah, 2015: 17)

ความท้าทายต่อการศึกษาเกี่ยวกับที่ดินในไทยภายใต้วาระเขียว

ท่ามกลางการเกิดขึ้นของกิจกรรมเขียวรูปแบบใหม่ ๆ ในไทย[33] และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้องที่ทวีความซับซ้อนขึ้นเรื่อย ๆ ผู้เขียนเสนอว่าการศึกษาเกี่ยวกับที่ดินในไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ (ก) การชี้ให้เห็นถึงประเด็นที่ยังขาดหายไปของคำอธิบายว่าด้วย “การแย่งยึดที่ดิน” (land grab) และ (ข) การทำความเข้าใจโครงรูปของอำนาจ (power configurations) ซึ่งทำให้เกิดความขัดกันของกฎเกณฑ์ ระเบียบ และกระบวนการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายสีเขียว

ในประเด็นแรกนั้น ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า มุมมอง “การต่อรอง” ซึ่งได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องในประเทศไทยหลังปี 2543 ด้อยอำนาจลงในการอธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับที่ดินและวาระเขียว เนื่องจากมันยังไม่สะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาอันหลากหลาย (desires) ของชาวบ้าน ขณะเดียวกันมโนทัศน์การแย่งยึดที่ดินได้ก้าวขึ้นมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดินทั่วโลก ดังจะเห็นได้ว่าในระยะหลังงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตร (agrarian change) ในต่างประเทศได้ทุ่มความสนใจไปที่การวิพากษ์ผลกระทบต่อชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่นที่เกิดจากการแย่งยึดผ่านการให้สัมปทานที่ดินเพื่อพัฒนาไร่ขนาดใหญ่[34] (เช่น Borras and Franco, 2012; McMichael, 2012;

---

[33] เช่น กิจกรรมตามแผนแม่บทรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2558-2593 อาทิ การจัดสรรเขตการพัฒนาพื้นที่ (zoning) สำหรับปลูกพืชอาหารและพลังงานและพื้นที่ศักยภาพพลังงานหมุนเวียน การนำแนวทางการจัดเก็บค่าบริการเชิงนิเวศ (PES) มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วม การพัฒนาระบบพันธบัตรป่าไม้หรือกลไก REDD+ การพัฒนาชุมชนเชิงนิเวศ (eco-villages) การพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศ (eco-industrial town) เป็นต้น

[34] เช่น การศึกษาผลกระทบต่อการขับเกษตรกรรายย่อยออกจากพื้นที่ทำกิน การสูญเสียที่ดินชุมชนและป่าไม้ที่สำคัญต่อการดำรงชีพ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและลดทอนความหลากหลายทางภูมิทัศน์ และผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

Global Witness, 2013; McAllister, 2015 อ้างใน Baird, 2017: 1) ความนิยมในการอ่านปรากฏการณ์ในลักษณะของการ "แย่งยึด" ได้กลายมาเป็นหนึ่งในมุมมองหลักสำหรับการวิเคราะห์ประเด็นที่ดินภายใต้วาระเขียวอันเป็นที่มาของมโนทัศน์การแย่งยึดสีเขียว (green grab)[35] (Fairhead, Leach and Scoones, 2012; Holmes, 2014)

อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงการวิเคราะห์เข้ากับแนวคิดการแย่งยึดที่ดิน ซึ่งเริ่มจะได้รับความนิยมในวงการศึกษาของไทย อาจกลายเป็นข้อจำกัดในหลายประการ *ประการแรก* แนวคิดการแย่งยึดลดทอนความซับซ้อนของการกีดกัน ดังที่ผู้เขียนได้เสนอไปก่อนหน้านี้ว่า นักวิชาการบางกลุ่มโต้แย้งการมองการกีดกันในลักษณะที่ว่าเป็นการที่รัฐและ/หรือทุนบังคับให้ผู้อ่อนแอจำยอมสูญเสียความสามารถในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยชี้ให้เห็นว่ามุมมองดังกล่าวทำให้ผู้วิเคราะห์มองไม่เห็นว่าในหมู่ของผู้ที่ถูกเข้าใจว่าได้ประโยชน์อาจเป็นผู้เสียประโยชน์ ขณะที่ในหมู่ของผู้ที่ถูกเข้าใจว่าเสียประโยชน์อาจเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการกีดกัน (Hall, Hirsch and Li, 2011, p.4) การมองข้ามข้อเท็จจริงนี้อาจทำให้เราไม่สามารถอธิบายสถานการณ์ที่เกษตรกรจำนวนไม่น้อยเป็นผู้ริเริ่มที่จะเข้าสู่ระบบเกษตรพันธะสัญญาพืชยืดหยุ่น (flex crops) ในไร่ขนาดใหญ่ที่เข้ามาในละแวกบ้าน หรือสถานการณ์ที่โครงการพัฒนาพลังงานทางเลือกของเอกชนสามารถได้มาซึ่งที่ดินผืนใหญ่ เนื่องจากชาวบ้านบางกลุ่มซึ่งเป็นเพื่อนบ้านของชาวบ้านที่คัดค้านโครงการยอมรับข้อตกลงจากการต่อรองราคาที่ดินและผลได้อื่น ๆ

---

[35] การแย่งยึดที่ดินที่ถูกผลักดันโดยการตกลงซื้อขายซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและการสร้างสังคมเขียว-คาร์บอนต่ำ ทั้งเป้าหมายที่มีอยู่เดิม เช่น การสร้างเขตสงวนและคุ้มครอง และเป้าหมายที่เกิดจากแรงผลักดันใหม่ ๆ เช่น คาร์บอนป่าไม้ (forest carbon) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Holmes, 2014: 550)

ประการที่สอง การใช้แนวคิดการแย่งยึดที่ดินทำให้เสี่ยงต่อการด่วนสรุปว่าการสูญเสียที่ดินของชาวบ้านเป็นผลจากการกว้านซื้อหรือใช้อำนาจครอบครองที่ดินขนาดใหญ่ ในประเด็นนี้ Li (2014) ตั้งข้อสังเกตว่าในบางกรณีการสูญเสียที่ดินในละแวกพื้นที่ที่มีการทำไร่ขนาดใหญ่แท้จริงแล้วเป็นไปโดยความสมัครใจของครัวเรือน ที่ประสบความล้มเหลวในการเลือกลงทุนในตลาดพืชพาณิชย์ หรือไม่สามารถเคลื่อนย้ายแรงงานไปในพื้นที่ใกล้เคียงละแวกบ้าน เพราะพื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นสถานที่ตั้งของโครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวาระเขียวซึ่งต้องการแรงงานต่ำ เช่น เขตอนุรักษ์ ไร่ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น (Li, 2014, p.3-4, 6-8, 170)

ประการที่สาม การใช้แนวคิด “การแย่งยึดที่ดิน” อาจนำไปสู่การวิเคราะห์เกี่ยวกับการตอบสนองของชาวบ้านต่อการกว้านซื้อที่ดิน ที่ไม่ยืดหยุ่น เนื่องจากเรื่องเล่าว่าด้วยการแย่งยึดทั้งในงานวิชาการ รายงานข่าวและรายงานของเอ็นจีโอ มักให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับ “การต่อต้าน” ของชาวบ้านต่อการพรากพวกเขาออกจากที่ดิน (dispossession) อาทิ การเคลื่อนไหวภายใต้ขบวนการเวีย คัมเปซินา (Via Campesina) การอิงมุมมองดังกล่าวอาจทำให้งานเขียนไม่ได้ให้ความสนใจกับการตอบสนองของชาวบ้านในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การยอมตาม ปรับ ยืดขยาย หรือข้ามกฎระเบียบที่กำกับการเข้าถึงที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการที่ยุทธศาสตร์หรือยุทธวิธีในการตอบโต้เกิดขึ้นท่ามกลางหรือนำมาซึ่งความขัดแย้งภายในเครือข่ายขบวนการทางสังคมที่ต่อสู้ในเรื่องที่ดิน (Baird, 2017, p.2)

จากข้อสังเกตทั้งสามประการข้างต้น ผู้เขียนเสนอว่า ในการเผชิญกับความท้าทายดังกล่าว การศึกษาการเมืองเกี่ยวกับที่ดินอาจต้องให้ความสำคัญกับ (ก) การวิเคราะห์อำนาจในการกีดกัน (powers of exclusion) ซึ่งผลักดันกระบวนการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดิน โดยเฉพาะ “ทางแพร่ง” (dilemma) ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเหล่านั้น

อนึ่ง ยังมีอีกหลายประเด็นที่น่าศึกษา ซึ่งแนวการวิเคราะห์ "อำนาจในการกีดกัน" ให้ความสำคัญน้อยมากหรือไม่ได้กล่าวถึง เช่น การศึกษาอิทธิพลของอำนาจในรูปแบบอื่นๆ อาทิ เชื้อชาติ เพศสภาพ และศาสนา โดยในกรณีของศาสนานั้น เป็นที่น่าสนใจว่าการอ้างอิงศีลธรรมในเชิงศาสนานั้นมีบทบาทต่อการจัดการ/ต่อรองในโครงการทางด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร โดยเฉพาะในโครงการที่มีความขัดแย้งสูงอย่างเช่นโครงการพุทธอุทยานในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ นอกจากนั้น ยังเป็นที่น่าสนใจว่า ในพื้นที่ที่มีการกีดกันเกิดขึ้นหลากหลายรูปแบบและมีความซับซ้อนสูง (เช่น ในพื้นที่จังหวัดน่านที่มีการปลูกพืชไร่ในพื้นที่กว้างภายใต้ห่วงโซ่อุปทานขนาดใหญ่ ขณะเดียวกันก็มีโครงการคาร์บอนป่าไม้ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐวิสาหกิจยักษ์ใหญ่) มีการประนีประนอม (mediate) ระหว่างการกีดกันทั้งสองรูปแบบอย่างไร ในประการสุดท้าย ผู้สนใจศึกษาอาจต่อยอดจากแนวคิดอำนาจในการกีดกัน โดยวิเคราะห์กรณีที่ผู้ถูกกีดกันไม่ได้ถูกกีดกันในเชิงพื้นที่ กล่าวคือ ยังสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากที่ดินได้ แต่กลับสูญเสียความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบนที่ดินนั้นในบางด้าน เช่น การที่ราคาที่ดินในพื้นที่ลดต่ำลงเนื่องจากสภาวะแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปโดยเป็นผลกระทบจากโครงการทางด้านสิ่งแวดล้อม

นอกจากการศึกษาอำนาจและกระบวนการกีดกันที่เกี่ยวข้อง ผู้สนใจศึกษาอาจให้ความสำคัญกับ (ข) การเมืองในชีวิตประจำวัน (everyday politics) ที่ถูกผลักดันจากความปรารถนาและศักยภาพ (potential) ของชาวบ้าน โดยอาจหยิบยืมแนวทางที่ในปัจจุบันได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาการเมืองภาคการเกษตรอยู่แล้วบ้าง เช่น การวิเคราะห์เหตุการณ์ประจวบ

เหมาะ (a conjunctural approach) ซึ่งมีผลต่อความปรารถนาและทางเลือกของชาวบ้าน (Li, 2014, p.9)[36] โดยผู้ศึกษาอาจพิจารณาประเด็นนี้ควบคู่ไปกับประเด็นเศรษฐกิจการเมืองของการซื้อขายที่ดิน (land deals) ภายใต้การวิเคราะห์โครงรูปของอำนาจ (Hirsch and Scurrah, 2015)

สำหรับในประเด็นโครงรูปของอำนาจนั้น ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่าผู้สนใจศึกษาเรื่องที่ดินและวาระเขียวอาจต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ครอบครองที่ดินอยู่เดิมและบรรดาผู้มีอำนาจ (powerful people) ต่าง ๆ ต่อการใช้อำนาจในการกีดกันรูปแบบต่าง ๆ เช่น การใช้ช่องว่างทาง*กฎหมาย*ที่เกี่ยวข้อง (เช่น การทับซ้อนของกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมายที่ย่อหย่อน) หรือการที่*ตลาด*ที่ดินผลักดันให้เกิดการซื้อขายที่ดินในพื้นที่ที่ไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย เช่น กรณีของการซื้อขายที่ดินที่อยู่ในเขตพื้นที่ภายใต้การกำกับควบคุมของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของไทย ก่อนที่จะถูกนำมาใช้ในการพัฒนาพลังงานทางเลือก และการที่ศาลปกครองสูงสุดและสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมมีมุมมองที่ขัดกันต่อประโยชน์จากที่ดินที่ประชาชนได้รับภายใต้โครงการพัฒนาพลังงานทางเลือก

อนึ่ง การปรับโครงรูปของอำนาจที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมเกี่ยวกับที่ดิน ภายใต้บริบทใหม่ ๆ ก็เป็นที่น่าจับตามอง เช่น เงื่อนไขและผลสะเทือนของการผลักดันโครงการสิ่งแวดล้อมแบบเสรีนิยมใหม่ (neo-liberal project) (เช่น FDI และไร่พืชพลังงานขนาดใหญ่) ภายใต้ระบอบ

---

[36] กล่าวคือ ความปรารถนาและทางเลือกของชาวบ้านเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น คุณภาพของสภาพแวดล้อม (เช่น ปริมาณฝน สภาพดิน) ลักษณะของพืชที่ปลูก (เช่น ทนแล้ง ทนโรค ใช้แรงงานมาก) คุณค่าที่ชาวบ้านให้ต่อพื้นที่หรือวิถีชีวิตบางแบบ กฎระเบียบ ธรรมเนียมปฏิบัติ ความหมายและความปรารถนา เป็นต้น การปะทะและจัดเรียงขององค์ประกอบเหล่านี้ในอดีตสร้างผลสะเทือนโดยไม่ได้ตั้งใจ (unintended consequences) ต่อปัจจุบัน ซึ่งจะมีผลสะเทือนต่อเนื่องไปในอนาคต ในลักษณะของ path dependence (Li, 2014: 16)

การปกครองแบบเผด็จการอำนาจนิยม (authoritarian regime) (Hirsch and Scurrah, 2015, p.15) หรือโครงรูปของอำนาจในพื้นที่ชายแดน (frontier) ในประเทศต่าง ๆ (Li, 2014, p.14) ซึ่งกลายเป็นพื้นที่ที่บรรษัทข้ามชาติรวมทั้งบรรษัทสัญชาติไทยที่ได้รับการหนุนหลังจากการเจรจา/หรือการแทรกแซงระหว่างรัฐต่อรัฐ เข้าไปพัฒนากิจการพลังงานทางเลือก เป็นต้น

สรุป

การสำรวจสถานะความรู้ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ดินซึ่งถูกผลักดันโดยวาระเขียว นำไปสู่ข้อสรุปหลายประการ ประการแรกคือ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกี่ยวข้องกับอำนาจทั้ง 4 รูปแบบ กล่าวคือ (ก) ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทำให้การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน (ซึ่งในที่นี้คือที่ดินรัฐและที่ดินของชุมชน) เป็นทางการ (land formalization) ระเบียบที่ชุมชนตั้งขึ้นมาซึ่งอาจสอดรับกับแนวทางของรัฐกระทั่งกลายเป็นเครื่องมือปกครองของรัฐอีกทางหนึ่ง รวมถึงการทบทวนระเบียบเพื่อให้รองรับกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น ระเบียบในการเปลี่ยนที่ดินเพื่อเกษตรกรรมเป็นที่ดินสำหรับโรงไฟฟ้าพลังงานทางเลือก (ข) การใช้กำลังของทหารหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องทั้งที่แสดงออกมาในรูปของความรุนแรงหรือการขู่ว่าจะใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้บริบทของการปกครองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยที่ดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ (ค) พลังผลักดันจากตลาดโดยเฉพาะราคาที่ดินและความผันผวนของราคาพืชพาณิชย์ เช่น ราคาที่พุ่งสูงขึ้นในตลาดโลกของพืชพลังงานที่เป็นพืชยืดหยุ่น ราคาที่ดินและราคาพืชเศรษฐกิจที่ตกต่ำซึ่งผลักดันให้เกิดการซื้อขายที่ดินห้ามซื้อ-ขาย หรือราคาที่ผันผวนของพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความตึงเครียดในชุมชนที่มีการจัดการป่าชุมชน และ (ง) การสร้างความชอบธรรม ซึ่งในระดับนโยบายเน้นการอ้างอิงวาระ

เขียว แต่ในระดับปฏิบัติเกี่ยวโยงกับอุดมการณ์ที่สอดแทรกผ่านวาทกรรม เช่น วาทกรรมป่าชุมชน วาทกรรมแปลงสินทรัพย์เป็นทุน วาทกรรมที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นต้น

ทั้งนี้ กระบวนการที่ผู้เขียนยกกรณีมานำเสนอ อันได้แก่ การอนุรักษ์ที่พ่วงด้วยเป้าหมาย "ออฟเซ็ต" การจัดการป่าชุมชน การขยายตัวของการปลูกพืชพลังงาน และการดำเนินโครงการพลังงานทางเลือก เกิดขึ้นท่ามกลางความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงทั้งภาครัฐ ภาคประชาสังคม ไปจนถึงองค์กรระหว่างประเทศ ภายใต้บริบทที่การใช้กลไกราชการและตลาดทับซ้อนลงไปบนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่หลากหลายและซับซ้อนในระดับท้องถิ่น ทั้งนี้ การพิเคราะห์บทบาทของตัวแสดงได้ย้ำให้เห็นถึง "สองด้านของการกีดกัน" อาทิ บทบาทของภาคประชาสังคมพี่เลี้ยงที่เสนอแนวทางจัดการทรัพยากรเพื่อเสริมอำนาจแก่ชุมชน แต่ทางเลือกนั้นอาจกลับกลายมาเป็นอุปสรรคต่อชาวบ้าน

ท้ายที่สุดบทความเสนอว่า ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับที่ดินและวาระเขียวควรเติมเต็มคำอธิบายที่ยังไม่สมบูรณ์ของมโนทัศน์ "การแย่งยึดที่ดิน" กล่าวคือ อภิปรายความซับซ้อนของการเป็นผู้ได้หรือเสียประโยชน์จากการกีดกันและชี้ให้เห็นความหลากหลายของการตอบสนองต่อการกว้านซื้อที่ดินขนานใหญ่ในนามของกิจกรรม "เขียว" อนึ่ง บทความได้ทิ้งท้ายด้วยการเสนอเครื่องมือในการวิเคราะห์ใหม่ ๆ กล่าวคือ การผสานแนวคิดอำนาจในการกีดกัน การวิเคราะห์อำนาจและกระบวนการที่แนวคิดอำนาจในการกีดกันยังขาดการอธิบาย แนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน แนวคิดการวิเคราะห์เหตุการณ์ประจวบเหมาะ เข้ากับการอธิบายโครงรูปของอำนาจ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรชนก แสนประเสริฐ. (2559). *ชุมชนบ่อแก้ว: ขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในที่ดินอีสาน*, 9 กรกฎาคม 2560. https://www.citizenthaipbs.net/node/4825

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2557). *แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: กองสนับสนุน วิทยาลัยการทัพบก.

กระทรวงพลังงาน. (ม.ป.ป.). *แผนพัฒนาพลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือก 25% ใน 10 ปี (พ.ศ. 2555-2564)*, 1 พฤษภาคม 2558. http://www.enconfund.go.th/pdf/index/aedp25.pdf

กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล. (2555). *จวก "เรดด์พลัส" สนองอุตสาหกรรมมักง่าย โยนเงินแลก "ป่า" หวังปล่อย "คาร์บอน" เพิ่ม ไทยโดดร่วม-ซี้เพิ่มขัดแย้งชาวบ้าน-จนท*, 19 พฤศจิกายน 2559. http://www.tcijthai.com/news/2012/05/scoop/1073

ข่าวสดออนไลน์. (2560). *16 บริษัท "วินด์ฟาร์ม" โล่งอก-สปก.ไฟเขียวดำเนินการต่อได้*, 3 มิถุนายน 2560. https://www.khaosod.co.th/economics/news_275776

คณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *มติคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ ครั้งที่ 6/2552"*, 26 พฤศจิกายน 2558. http://www2.eppo.go.th/nepc/kpc/kpc-128.htm

โคราชรายวัน. (2553). *ค้านกังหันลมผลิตไฟฟ้า อ้างบุกรุกป่าสงวน ที่อำเภอเทพารักษ์*, 23 สิงหาคม 2558. จาก http://www.raorakpar.org/raorakparboard/index.php?topic=1047.0

จตุรงค์ ดำดี. (2558). *ชาวบ้านกว่า 8 พันหมู่บ้าน ถูกทวงคืนผืนป่า จนท.หาเป็น "นายทุน" แต่ตัวจริงลอยนวล*, 23 สิงหาคม 2558. http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=5659

ชดาษา พนาเวศร์. (ม.ป.ป.). *จาก "ทวงคืนผืนป่า" มาเป็นพลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน*, 12 พฤษภาคม 2560. http://www.isoc04.go.th/?contentnews=จาก-ทวงคืนผืนป่า-มาเป

ชูศักดิ์ วิทยาภัค. 2538. *หมู่บ้านกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากร: กรณีศึกษาการจัดการลุ่มน้ำชุมชนภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในภาคเหนือ*. การสัมมนาวิชาการเรื่อง องค์ความรู้เกี่ยวกับหมู่บ้าน, 12-13 พฤษภาคม 2538 ณ โรงแรมเชียงใหม่ออคิด จังหวัดเชียงใหม่.

ณัชฎา คงศรี. (2560). *จาก MDGs สู่ SDGs เป้าหมายการพัฒนาที่เปลี่ยนไปเพื่อความยั่งยืน*, 4 พฤษภาคม 2561. https://sdgmove.com/2017/08/13/mdgstosdgs/

ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์. (2557). การเมืองในชีวิตประจำวันของครัวเรือนอีสานภายใต้บริบทของการปลูกอ้อยในฐานะพืชพลังงาน. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 10*(3), 1-23.

ณัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์. (2559). *กระบวนการเปลี่ยนแปลงในการควบคุมที่ดิน 'เพื่อเกษตรกรรม' ของส.ป.ก. ภายใต้อิทธิพลของนโยบายเขียว-คาร์บอนต่ำ: กรณีโรงไฟฟ้าพลังงานลม จังหวัดชัยภูมิ*. รายงานการวิจัยงบประมาณสนับสนุนจากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ณัฐยาพัชญ์ ศรอนันต์กุล. (ม.ป.ป.). *จากประเด็นท้าทายของโลกสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างยั่งยืน*, 3 พฤษภาคม 2561. http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/article/article_01052557.pdf

ทิพย์อักษร มันปาติ. (2551). *อีสานแหล่งพืชพลังงาน (ตอนที่ 2) อ้อยพันธะสัญญาหนี้สิน*, 28 เมษายน 2557. http://www.localtalk2004.com

เนตรดาว เถาถวิล. (2556). การสร้างความเป็นมาตรฐานในระบบเกษตรอินทรีย์ The Creation of Standardization in Organic Rice Farming. *วารสารสังคมศาสตร์ 25*(1), 107-137.

บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์. (2551). *ตลาดซื้อขายคาร์บอนภาคสมัครใจในภาคป่าไม้... เริ่มขึ้นแล้วในไทย*, 6 พฤษภาคม 2561. http://www.measwatch.org/writing/2609

ประพันธ์ คูณมี. (2554). *วงจรอุบาทว์เครือข่ายผลประโยชน์โครงการพลังงานลม มูลค่าหมื่นล้านบาท*, 13 สิงหาคม 2558. http://www.manager.co.th/daily/ViewNews.aspx?NewsID=9540000067539

ผู้จัดการรายสัปดาห์. (2552). *ต่างชาติฮุบ 25 จังหวัดชาวนา – โบรกเกอร์แห่ขายที่*, 3 มิถุนายน 2560. http://www2.manager.co.th/iBizChannel/ViewNews.aspx?NewsID=9520000108424

พุฒิพงศ์ นวกิจบำรุง และอัจฉรา รักยุติธรรม. 2557. เกษตรในเขตป่า: การเมืองเชิงพื้นที่ภายใต้วาทกรรมการอนุรักษ์และพัฒนา. การประชุมวิชาการ สังคมเปลี่ยนผ่าน/เปลี่ยนผ่านสังคม 50 ปี สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 15-16 กุมภาพันธ์ 2557 ณ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่.

ภัชราภรณ์ สาคำ และเยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ. (2552). ทุนทางวัฒนธรรมในการจัดการป่าชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนป่าสะแข ตำบลอิปุ่ม อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 5*(2), 65-88.

ศรายุทธ ฤทธิพิณ. (2559). *สรุปบทเรียน "ชุมชนบ่อแก้ว" สู่ประวัติศาสตร์การต่อสู้ในสิทธิที่ดินทำกิน*, 9 กรกฎาคม 2560. https://www.citizenthaipbs.net/node/11346

ศรายุทธ ฤทธิพิณ. (2560). *คดี อ.อ.ป.ฟ้องชาวบ้านบ่อแก้วรุกป่า นัดพิพากษาศาลฎีกา 30 ต.ค.*, 9 กรกฎาคม 2560. https://www.citizenthaipbs.net/node/20754

สิริวุทธ์ เสียมภักดี. (2552). *อุตสาหกรรมเอทานอลไทย ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการส่งเสริมพัฒนา*, 10 กันยายน 2556. จาก http://www.thaitapiocastarch.org/article16_th.asp

สุธาวัลย์ เสถียรไทย. (2537). สิทธิในทรัพยากรกับการทำระบบอนุรักษ์ในพื้นที่สูงทางภาคเหนือของไทย. *วารสารนิเวศวิทยา 21*(2), 5-18.

สุรพจน์ มงคลเจริญสกุล. (2558). ปรากฏการณ์ "ข้าวโพดรุกป่า" กับข้อเสนอการจัดการที่ดินทำกินบนพื้นที่สูงในเขตป่าภาคเหนือ. *วารสารสังคมศาสตร์ 27*(2), 101-119.

สุรินทร์ อ้นพรม. (2554). ป่าชุมชน: เทคโนโลยีอำนาจควบคุมชุมชนในเขตป่าชิ้นใหม่? กรณีศึกษาป่าชุมชนห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา 30*(2), 155-177.

หทัยกานต์ สังขชาติ. (2552). พลวัตและการต่อรอง "สิทธิ" ในการจัดการทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงโปว์บ้านหนองหลัก อ.ทุ่งหัวช้าง จ.ลำพูน. *วารสารสังคมศาสตร์ 21*(2), 179-210.

อารีวรรณ คูสันเทียะ. (2557). *แผนแม่บทโลกร้อน กับการไล่คนออกจากป่า*, 9 กรกฎาคม 2560. http://www.landactionthai.org/land/index.php?option=com_content&view=article&id=809:แผนแม่บทโลกร้อน-กับการไล่คนออกจากป่า&catid=108&Itemid=632

แฮสเลอร์, เฌอโรม เรอเน. (2555). *เงินทุนเพื่อการกอบกู้โลก*, 16 สิงหาคม 2559. http://info.gotomanager.com/news/details.aspx?id=94498

TCIJ. (2559). *ส่งเสริมปลูกมันสำปะหลังอีก 5 แสนไร่ จ.อุบล ขยายกำลังผลิตเอทานอล*, 9 กรกฎาคม 2560. https://www.tcijthai.com/news/2016/11/current/6541

ภาษาอังกฤษ

Anan Ganjanapan. (1998). The politics of conservation and the complexity of local control of forests in the Northern Thai Highlands. *Mountain Research and Development, 18*(1), 71-82.

Baird, I.G. (2017). Resistance and contingent contestations to large-scale *land* concessions in Southern Laos and Northeastern Cambodia. *Land 2017*, 6(1), 16.

Barbier, E.B. (2011). Wetlands as natural assets. *Hydrological Sciences Journal, 56*(8), 1360-1373.

Benchaphun Shinawatra. (1994). Property rights, institutions, and access to resources: impacts on sustainable intensification in Northern Thailand. The Workshop on Agricultural Sustainability, Growth and Poverty Alleviation in East and Southeast Asia, October 3-6, 1994, Kuala Lampur.

Benjamin, T.A., & Bryceson, I. (2012). Conservation, green/blue grabbing and accumulation by dispossession in Tanzania. *Journal of Peasant Studies, 39*(2), 335-356.

Borras, S.M., Franco, J.C., Isakson, R., Levidow, L., & Vervest, P. (2014). *Towards understanding the politics of flex crops and commodities: Implications for research and policy advocacy*. Amsterdam: Transnational Institute.

Borras, S.M., McMichael, P., & Scoones, I. (2010). The politics of biofuels, land and agrarian change: Editors' introduction. *Journal of Peasant Studies, 37*(4), 575-592.

Bridge, G., McCarthy, J., & Perrault, T. (2015). Editors' introduction. In T.Perreault, G.Bridge, & J.McCarthy (Eds.). *The routledge handbook of political ecology*. (pp.3-18). Oxon and New York: Routledge.

Chao, S. (2013). *Agribusiness, large-scale land acquisitions and human rights in Southeast Asia*. Moreton-in-Marsh, England: Forest Peoples Programme.

Cohen, E. (2014). Tourism encroachment on reserved forest areas: A case study from Thailand. *Tourism Recreation Research, 39*(2), 185-202.

Cramb, R. (2013). *A Malaysian land grab? The political economy of large-scale oil palm development in Sarawak*, LDPI Working Paper 50. The Hague: Land Deal Politics Initiative.

Dwyer, M. (2013). *The formalization fix? Land titling, state land concessions, and the politics of geographical transparency in contemporary Cambodia*, LDPI Working Paper 37. The Hague: Land Deal Politics Initiative.

Fairhead, J., Leach, M., & Scoones, I. (2012). Green grabbing: A new appropriation of nature?. *Journal of Peasant Studies, 39*(2), 237-261.

Forsyth, T. (2003). *Critical political ecology: The politics of environmental science*. London: Routledge.

Forsyth, T., & Walker, T. (2008). *Forest guardians, forest destroyers: The politics of environmental knowledge in Northern Thailand*. Chiang-Mai: Silkworm Books.

GRAIN. (2013). *Land grabbing for biofuels must stop*. Retrieved September 20, 2016, from GRAIN Website: http://www.global-economic-symposium.org/knowledgebase/the-global-environment/the-energy-crisis-and-climate-change/proposals/the-energy-crisis-and-climate-change

Grainger, A. (2004). Societal change and the control of deforestation in Thailand. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 11*(4), 364-379.

Hall, D., Hirsch, P., & Li, T.M. (2011) *Powers of exclusion: land dilemmas in Southeast Asia*. Singapore: NUS Press.

Hirsch, P., & Scurrah, N. (2015). *The political economy of land governance in the Mekong Region*. Vientiane: Mekong Region Land Governance.

Holmes, G. (2014). What is a land grab? Exploring green grabs, conservation, and private protected areas in Southern Chile. *Journal of Peasant Studies, 41*(4), 547-567.

Holt-Gimenez, E. (2007). Biofuels: myths of the agro-fuels transition. *Food First Backgrounder, 13*(2). Retrieved September, 21, 2016, from FoodFirst Website: https://foodfirst.org/publication/biofuels-myths-of-the-agro-fuels-transition/

Kabiri, N. (2016). Public participation, land use and climate change governance in Thailand. *Land Use Policy, 52*, 511-517.

Kerkvliet, B.J.T. (2009). Everyday politics in peasant societies (and ours). *Journal of Peasant Studies, 36*(1), 227-243.

Khan, S. (2014). *Towards sustainability: managing integrated issues of the Brown and the Green agenda in water governance and hazard mitigation-policy brief 12*. Bonn: EADI.

King, D. (2015). *Human rights violations in Koh Kong sugar plantation confirmed by Thai human rights commission*. Retrieved May 1, 2016, from EarthRights International Website: https://www.earthrights.org/media/human-rights-violations-koh-kong-sugar-plantation-confirmed-thai-human-rights-commission

Kingkanok Chawalitthomrong. (2016). Is biofuel for ASEAN energy security? *Kasetsart Journal of Social Sciences, 37*, 121-133.

Leach, M., Fairhead, J., & Fraser, J. (2012). Green grabs and biochar: revaluing African soils and farming in the new carbon economy. *Journal of Peasant Studies, 39*(2), 285-307.

Leblond, J.P. (2014). Recent forest expansion in Thailand: a methodological artifact?. *Journal of Land Use Science, 9*(2), 211-241.

Li, T.M. (2014). *Land's end: capitalist relations on an indigenous frontier*. Durham and London: Duke University Press.

Luke, T. W. (1995). On environmentality: geo-power and eco-knowledge in the discourses of contemporary environmentalism. *Cultural Critique*, 57-81.

Martinez, J., & Davila, J.L. (2014). *Windmills: The face of dispossession*, LDPI Working Paper 55. The Hague: Land Deal Politics Initiative.

Naren, K. (2013, February 28). Thai representative meets with Koh Kong 'blood sugar' families. *Cambodia Daily*.

O'Sullivan, R., Streck, C., Pearson, T., Brown, S., & Gilbert, A. (2010). *Engaging the private sector in the potential generation of carbon credits from REDD+: an analysis of issues*. Report to the UK Department of International Development (DFID).

Romero M.Z., Traerup, S., Wieben, E., Moller, L.S., & Koch, A. (2013). *Economics of forest and forest carbon projects – Translating lessons learned into national REDD+ implementation*. Lyngby: UNEP Riso Centre.

Roth, R.J. (2008). 'Fixing' the forest: The spatiality of conservation conflict in Thailand. *Annals of the Association of American Geographers, 98*(2), 373-391.

Sarinna Areethamsirikul. (2012). *Hubs and spokes: emerging patterns of Intra-Mekong trade and investment*. Helsinki: Kepa.

Scott, J.C. (1985). *Weapons of the weak: everyday forms of peasant resistance*. New Haven: Yale University Press.

Skutsch, M.M. (n.d.). *Evolution of international policy on REDD+: summary and keywords*. Retrieved May 6, 2018, from Oxford Research Encyclopedias Website: http://climatescience.oxfordre.com/

view/10.1093/acrefore/9780190228620.001.0001/acrefore-9780190228620-e-43?result=2&rskey=ZmCzcs

Sovan, N. (2010). *Getting Cambodia milling again*. Retrieved July 9, 2017, from The Phnom Penh Post Website: http://www.phnompenh-post.com/business/getting-cambodia-milling-again

Tienhaara, K. (2012). The potential perils of forest carbon contracts for developing countries: cases from Africa. *Journal of Peasant Studies, 39*(2), 551-572.

van den Berg, K. (2016). *Neoliberal sustainability? The biopolitical dynamics of 'green' capitalism*, An International Colloquium on Global Governance/Politics, Climate Justice & Agrarian/Social Justice: Linkages and Challenges, 4-5 February 2016 The Hague.

Vandergeest, P. (2003). Racialization and citizenship in Thai forest politics. *Society & Natural Resources, 16*(1),19-37.

Worldwatch Institute. (2018). *Carbon offsets* 101. Retrieved May 6, 2018, from Worldwatch Institute Website: http://www.worldwatch.org/node/5134